

„Megírom helyetted!”

**A bérírás jelensége, különös
tekintettel a jogi felsőoktatásra**

2014

Jelige:

Szakdolgozat Zrt.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK EGY VALÓS JELENSÉGRŐL.....	5
1.1. A dolgozat célkitűzései.....	6
1.2. A kutatás módszerei.....	7
1.3. Szakirodalmi áttekintés.....	9
2. MEGHATÁROZÁS ÉS ÉRTELMEZÉSI KERETEK	10
2.1. Művészeti-kulturális értelmezés	11
2.1.1. Egyházi	11
2.1.2. Irodalmi	12
2.1.3. Klasszikus és modern zenei	12
2.2. Hivatásrendi vonatkozások.....	13
2.2.1. Igazságszolgáltatási	13
2.2.2. Orvosi-gyógyszerészeti	14
2.2.3. Politikai-közigazgatási	15
2.3. Bérírás a tudományos-akadémiai szférában	16
2.3.1. Hallgatói.....	16
2.3.2. Oktatói-kutatói.....	17
3. BÉRÍRÁS A JOGÁGAK NÉZŐPONTJÁBÓL	19
3.1. Magánjog – a szerződés és szerzőség alapkérdései.....	19
3.1.1. Kötelmi jog	19
3.1.2. Szerzői jog	22
3.2. Közigazgatási jog – intézményi lehetőségek.....	24
3.2.1. Felsőoktatási jog	24
3.2.2. Autonóm egyetemi jog	25
3.3. Büntetőjog – a lehetséges szankciókról.....	29
3.3.1. Bitorlás és szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése.....	30
3.3.2. Közokirat-hamisítás.....	30
3.3.3. Hamis magánokirat felhasználása	32
3.3.4. Csalás	33
3.4. Összehasonlító jog.....	34
4. DE LEGE FERENDA A BÉRÍRÁSRÓL.....	36

4.1. Jogi megoldások	37
4.1.1. Szerzői jog	37
4.1.2. Felsőoktatási jog	38
4.1.3. Büntetőjog.....	39
4.2. Jogon túli megoldások	40
4.2.1. Felsőoktatási Etikai Kódex.....	40
4.2.2. További javaslatok.....	40
5. ZÁRSZÓ HELYETT – EGY JELENSÉG A HALLGATÓ SZEMSZÖGÉBŐL	42
6. FELHASZNÁLT FORRÁSOK.....	43
6.1. Hazai szakirodalom	43
6.2. Hazai sajtómegjelenés	44
6.3. Külföldi szakirodalom	44

*„E vezett világban aranyos
Kezű gonoszság félretol jogot,
S a vétek árán gyakran megveri
Magát a törvényt: de nem úgy van ott fenn:
Ott nincs kibúvó; a tény ott igaz
Mivoltaként áll, s arra kényszerít,
Hogy szemtül-szembe állva bűneinkkel
Valljuk be nyilván.”*

részlet William Shakespeare-dramái c. művéből

ismeretlen béríró

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK EGY VALÓS JELENSÉGRŐL

„Túl nagy nyomás nehezedik rád tanulmányaid alatt? Megakadtál a szakdolgozatod írása közben, és vészesen közeleg a határidő? [...] Egy percre se aggódj! Megtaláltad a megoldást!”¹ – ezekkel a szavakkal kínálja újszerű szolgáltatását egy önmagát egyszerűen dokumentumíróként hirdető vállalkozás, amely „*egyéni igényekre szabott írásos tartalmak és a kapcsolódó kutatások elkészítésével foglalkozik*”.² Az első ránézésre átlagos szellemi tevékenységet folytató cég mögött azonban egy nemrégiben megjelent, mára azonban kiterjedt iparág egyik szolgáltatója áll, amely szakdolgozatok és egyéb, a felsőoktatásban követelményként meghatározott tudományos dokumentumok – mások számára, ellenérték fejében történő – előállítására specializálódott.

A folyamat viszonylag egyszerű: az időhiányban szenvedő, kétségbeesett, motiválatlan, vagy egyszerűen csak lusta hallgató felkeresi az erre specializálódott céget, amely a téma pontos körülhatárolása és a küldött árajánlat elfogadása után megkeresi adatbázisában azt az író, aki a későbbiekben el fogja készíteni a megrendelt dokumentumot. A hallgatónak ezután már nincs is más dolga mint megvárni az anyag elkészültét, kifizetni megállapított díjat, learatni az érte járó babérokat és továbbhaladni a diploma megszerzésének röögös útján.

A sokak életében valószínűleg első nagymérvű tudományos munkát elkerülni igyekvő hallgatók pedig széles körből választhatják meg, kivel szeretnék megíratni szakdolgozatukat, vagy egyéb írásos tartalmaikat. A fenti cég csupán egy azok közül, amelyek erre a tevékenységre szakosodtak, a szakdolgozatok mással történő megíratásának ugyanis kiterjedt piaca épült ki hazánkban. A korábban csak folyosói pletykák formájában üzött mesterség képviselői ma már nyilvános formában elérhető fórumokon³ és profi weboldalakon⁴ hirdetik szolgáltatásukat.

Nem kerül különösebb erőfeszítésbe, hogy a kíváncsi Olvasó feltérképezze, a piacot jelenleg alapvetően kétfajta, jelentőségében eltérő súlyú szereplő uralja: az egyedül, legtöbbször mellékállásban dolgozó „maszekok” és az őket az utóbbi évek során – a tevékenységben rejlő hatalmas pénzügyi potenciál bizonyítékaként – egyre inkább háttérbe szorító komolyabb, több országban bejegyzett vállalkozások, amelyeknek már fő profilja a dolgozatok elkészítése.

¹ Részlet az IQfactory promóciós videójából. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=7X58P0etqPM>.

² Forrás: <http://iqfactory.hu/kapcsolat/>.

³ Köztük álnéven és majdnem tökéletesen beazonosítható formában is: <http://lapforum.lap.hu/topic/9004-szakdolgozatiras/>, http://prohardver.hu/tema/szakdolgozat_irast_vallalok/hsz_1-50.html, <http://annamegírja.hu/>.

⁴ Néhány példa az interneten fellelhető számos írócsapat weboldalából: www.szakdolgozatiras.hu, www.szakdolgozatiras.net/, www.dolgozatiras.hu, <http://szakdolgozat.tip-top.hu/>, www.iqfactory.hu, <http://www.szakdolgozat-okbt.hupont.hu/>, <http://szakdolgozat-iras-era.hu/>.

Léteznek ugyan visszafogottabb szolgáltatásnyújtók, amelyek például a konzulenssel történő egyeztetést és a dolgozat vázlatának önálló elkészítését,⁵ vagy az általános információnyújtást hivatottak pótolni és segíteni, az azonban egyértelműen kijelenthető, hogy a kérdés problematikusságát nem ezek, hanem a szakdolgozatokat iparszerűen készítő „szellemi nagyüzemek” jelentik.

A béríró cégek megjelenése, ténykedése és folyamatos terjeszkedése, de már általában vett léte is számos etikai, jogi és egyéb vonatkozású problémát vet fel. Kutatásom és azt összegző dolgozatom erre a problémakörre, speciálisan annak a jogi felsőoktatásban való jelenlétére irányul. Bár hazánkban nincsenek előzményei, egyelőre nem is lehetett hallani egyetlen konkrét, bérírásból származó botrányról sem, az utóbbi időkben mégis baljós módon bontakozik ki, hogy egy ártalmatlannak tűnő jelenség intézményesülése hogyan okoz rendszerszintű problémákat a felsőoktatás vonatkozásában.

1.1. A dolgozat célkitűzései

Már a téma rövid ismertetése után is adekvát módon merülnek fel a kérdések: vajon a jelenlegi jogi környezet megfelelő és hatékony keretet biztosít az ilyen esetek visszaszorítására? Vagy talán szükséges a bérírás további, akár speciális szabályozása? Egyáltalán hogyan szorítható vissza eredményesen a szakdolgozatok mással történő megíratásának gyakorlata? Melyik jogterület képes hatékonyan kezelni ezt a problémát? Milyen szankciók jöhetnek szóba? Végül: mit tehetnek mindezek érdekében az érintett szereplők? A dolgozat fókuszkérdései tehát annak kiderítésére irányulnak, hogy megfelelően van-e szabályozva, és amennyiben nem, hogyan szabályozandó a bérírás gyakorlata.

Kutatásomban e kérdéseket komplex szemléletmóddal, a jogtudomány nyújtotta elméleti kereteket és a gyakorlat adta tapasztalatokat felhasználva vizsgálom. Célom, hogy feltárjam a különböző jogágak témával kapcsolatos nézőpontját, az eltérő – néhol pedig azonosságokat is mutató – értelmezések rendszerét, és azokat integratív módon bemutatva, elemezve kialakítsak egy olyan komplex, mégis letisztult képet, amelyben körvonalazódik az egyes jogi tényezők szerepe és jelentősége a bérírás visszaszorításában – ezáltal pedig az is, hogy milyen további megoldások merülhetnek fel, illetve hogy azok milyen hatékonysággal képesek kezelni a fennálló problémát.

⁵ Példaként: <http://www.szakdolgozatkonzultacio.hu/>.

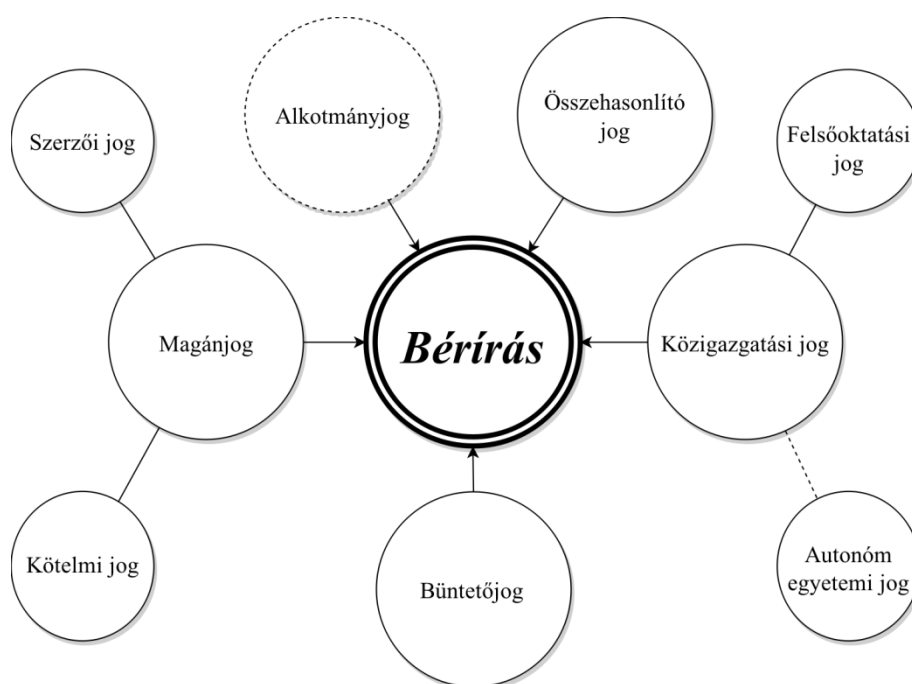
1.2. A kutatás módszerei

A dolgozatom alapját képező kutatás az alábbi három módszerre épül:

1.) Komplex jogági vizsgálat

Pályamunkámban a szakdolgozatok béríratásának elméletét és gyakorlatát elemzem; ennek érdekében meghatározom a fogalom pontos tartalmát, összefoglalom a jelenség jogi háttérét a különböző értelmezési módok és jogterületek szempontjából megfogalmazható álláspontok, illetve a jelenlegi kezelést nyújtó egyetemi gyakorlatok segítségével, valamint javaslatot teszek a probléma lehetséges jogi és elvi szempontú megoldására, avagy feloldására is. Az elvégzett jogági vizsgálat komplexitását érzékelteti az 1. ábra, amely a bérírástémájának vizsgálatakor figyelembe vehető megközelítések rendszerét mutatja.

1. ábra: A bérírástémájának megközelítésének lehetőségei⁶

Forrás: saját szerkesztés

2.) Egyetemi szabályzatok komparatív elemzése

Másrészt az egyes jogterületek vizsgálata során, azokat kiterjesztve különösen nagy hangsúlyt fektetek az egyetemi magánautonómia kutatási témámat érintő vonatkozásainak, legfőképpen a hatályos intézményi szabályzatok és dokumentumok elemzésére, mivel a vizsgált probléma természetesen a felsőoktatási intézmények szervezetein belül keletkezik, és –

⁶ A témakör alkotmányjogi relevanciáit a pályamunka terjedelmi korlátaira tekintettel nem érintem.

ahogy ez a későbbiekben tapasztalható lesz – az esetek döntő többségében nem is terjed túl azokon.

3.) Személyes interjúk lefolytatása

Vizsgálatomat – a felsőoktatás szerteágazó jellege, az abban jelenlevő tudományterületek sokasága és heterogenitása okán – a magyar jogi felsőoktatás intézményeire fókuszálom. Ez utóbbi terület feltárása érdekében összesen 4 interjút folytattam le a kilenc érintett kar (nyolc jogi, illetve egy igazgatási végzettséget nyújtó intézmény) illetékeseivel, oktatásért felelős dékánhelyettesekkel, valamint az egyetemek szervezetéhez tartozó, témában jártas szakértőkkel, kutatókkal és oktatókkal. Az interjúk ütemezése a 2. ábrán látható.

2. ábra: A dolgozat alapját képező kutatási interjúk ütemezése

Megkeresett személy	Beosztás ¹	Szervezet	Reakció ² (+,-,0)	Lefolytatott interjú időpontja
Dr. Nagy Marianna	odh.	ELTE-ÁJK	+	2014. szeptember 23.
Dr. Szikora Veronika	odh.	DE-ÁJK	0	–
Dr. Tolnai Ágnes	odh.	KRE-ÁJK	–	–
Dr. Wopera Zsuzsa	odh.	ME-ÁJK	0	–
Dr. Komáromi László	odh.	PPKE-JÁK	+	2014. szeptember 29.
Dr. Herke Csongor	odh.	PTE-ÁJK	+	2014. szeptember 23.
Dr. Blazovichné Dr. Gellén Klára	odh.	SZTE-ÁJK	0	–
Dr. Smuk Péter	odh.	SZE-ÁJK	+	online kérdéssor
Dr. György István	odh.	NKE-KTK	+	2014. szeptember 23.
Dr. Karácsony Gergely	dhv.	SZE-ÁJK	+	online kérdéssor
Dr. Ziegler Dezső Tamás	sz.	MTA-TK	+	2014. október 7.
Dr. Pogácsás Anett	sz.	SZJSZT	–	továbbajánlás

¹ odh.: oktatásért felelős dékánhelyettes
dhv.: dékáni hivatalvezető
sz.: szakértő

² +: elfogadta a felkérést
–: nem fogadta el a felkérést
0: nem válaszolt

Forrás: saját szerkesztés

Véleményem szerint ugyanis különösen nagy problémát okoz, és elvi jelentőségű kérdéseket is felvet ez a jelenség egy olyan tudományterületen, amelynek egyik célja éppen a jogtudatosság „hírvivőinek” kinevelése, továbbá a felsőoktatás e szegmense elismerten magasabb etikai normákkal bír az átlag diplomás képzéseknél, ezáltal pedig az ilyen módon történő diplomaszerezés a leendő végzettek hivatásgyakorlásával már elvi szinten is összeegyeztethetetlen.

1.3. Szakirodalmi áttekintés

A dolgozat alapját képező kutatás során egy olyan terület került alaposabb megvilágítás alá, amely – vitathatatlan jelentősége ellenére – mindezidáig a jogtudomány „szűrkezőnáját” képezte, irodalma ezért hazánkban jelenleg nem terjed tovább a nyomtatott és elektronikus sajtó néhol szakmai indíttatású, többnyire azonban közéletibe hajló, nemegyszer szenzációhajhász publicisztikáinál.⁷ A téma jogtudományi alapokon történő feldolgozásának első eredményeként értékelhető Ziegler Dezső Tamás elsősorban büntetőjogi megközelítésű, de a cselekmény egyéb jogági vonatkozásait is összefoglaló tanulmánya.⁸

A bérírás elméleti bázisa nemzetközi kitekintéssel sem mutat kedvezőbb képet. A fogalom tisztázatlansága, egységesen elfogadott definíciójának hiánya folytán – amelynek okát a későbbiekben fejtem ki – az idegen nyelvű források csupán egy-egy részterületre koncentrálnak, a probléma egészének megfogalmazására azonban egy esetben sem vállalkoznak. A téma leg hangsúlyosabban talán a jogalkalmazással,⁹ az orvosi-gyógyszerészeti vonatkozásokkal¹⁰ és természetesen a felsőoktatással foglalkozó¹¹ szakirodalomban jelenik meg, viszont a megközelítések mindegyik helyen egészen eltérő karakterbeli jegyeket mutatnak. A bérírással foglalkozó összegző monográfia sem a hazai, sem a külföldi szakirodalomban egyelőre nem létezik.

Az előzőekben kifejtettek miatt kutatásom folyamán nagyrészt a kapcsolódó tudományterületek témámra alkalmazható megállapításaira, általános következtetéseire támaszkodtam, különös tekintettel a jogtudomány intézményi szintű rendelkezéseire, valamint a lefolytatott interjúk során megismert gyakorlati tapasztalatokra támaszkodtam.

⁷ A szakmai célokat is szolgáló írások közül említésre érdemes különösen: Le et al. (2012), L. Gy. (2012), Hernádi (2012), Bakó (2013), Markó (2013).

⁸ Ziegler (2014)

⁹ Rosenthal–Yoon (2010) a bírósági háttéranyagok szerzőségi kérdéseit vizsgálja, egészen a legfelsőbb szintekig; míg Robbins (2010) az elítéltek, Goldschmidt (2001) pedig a védői oldal hasonló aspektusait elemzi. Az amerikai bíróságok fórumrendszerének szinte teljes spektrumában jelenlevő bérírói szerepkörrel ad igényes, esettanulmányokkal gazdagított látteletet továbbá Sandler (2011).

¹⁰ A hatóanyagokról szóló orvosi publicisztikák megkérdőjelezhető háttéréről különösen: Bosch–Ross (2011) és Leo–Lacasse–Cimino (2011).

¹¹ A hallgatói oldal gyakorlatias megközelítését Bartlett (2009), a jogtudósok etikai kihágásait Lerman (2001) mutatja be.

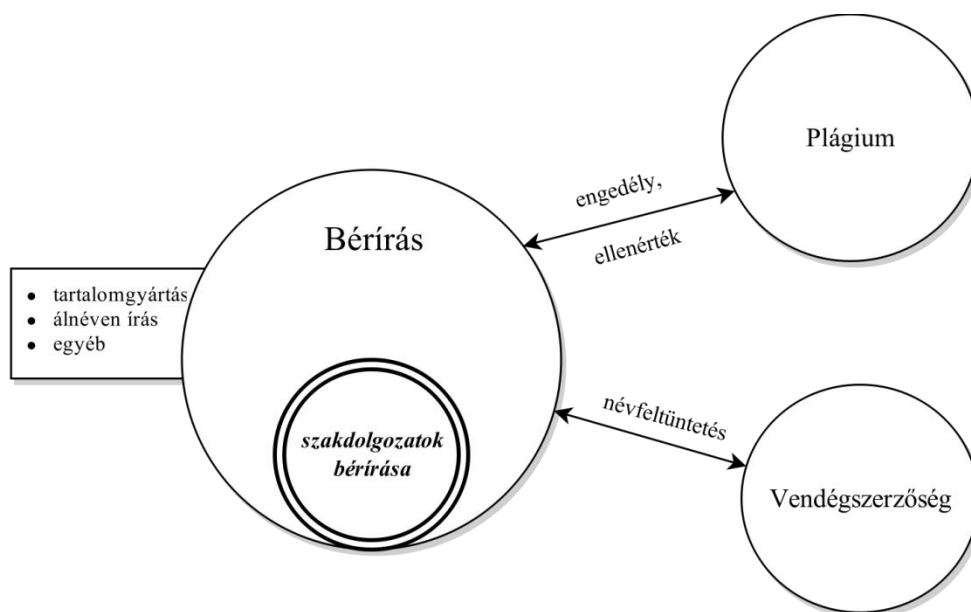
2. MEGHATÁROZÁS ÉS ÉRTELMEZÉSI KERETEK

A bérírás [avagy szellemírás, közismert nemzetközi megfelelője: *ghostwriting*, de maguk a bérírók pejoratívabb, alárendelt szerepét is kifejező megnevezésére használatos még a *negro* (angol), *nègre* (francia), *murzyn* (lengyel), *негр* (orosz) kifejezés is] egységesen elfogadott definíciója a szakirodalomban egyelőre nem létezik, ahogyan megjelenései formái és jellege is szerteágazó képet mutat. Általános jellegű fogalma a következő komponensek segítségével határozható meg: a bérírás olyan tevékenység, amely során a béríró

- írásos tartalmak előállítását végzi,
- más részére,
- fizetség fejében,
- neve feltüntetésének mellőzésével.¹²

A bérírás, és különösen a szakdolgozatok bérírása a szerzőség 2. ábrán látható komplex fogalmi rendszerében legegyszerűbb módon e négy alkotóelem alapján helyezhető el, valamint ajánlatos a felmerülő további kategóriáktól való elhatárolás is.

3. Ábra: A szerzőség fogalmi rendszere

Forrás: saját szerkesztés¹³

¹² Ez az általános definíció természetesen tovább gazdagítható az egyes jogágak értelmezései és vonatkozó rendelkezései által.

¹³ Léteznek a terminológiának olyan elemei is, amelyek mintegy "rátapadnak" a bérírás fogalmára, azzal viszont csak látszólagos, de nem valós kapcsolatban állnak.

Ilyen például az a jellemzően nagyvállalatok vagy reklámcégek által marketing-technológiaként alkalmazott tartalomgyártás (*content farm* vagy *content mill*), amelynek keretében tömegesen alkalmazott szabadúszó írók (általában nem

A bérírást – a terminológia egyik elemeként, azon belül értelmezett fogalomként – a plágium (nem jogszabályi) definíciójától egyrészt a tevékenység elvégzéséért (nem szükségszerűen) fizetett ellenérték, valamint a felhasználás érdekében kért és kapott (különböző formátumú, de azonos szándékkal adott) engedély; míg a vendégszerzőségtől a névfeltüntetéshez való jogról történő lemondás szándéka különbözteti meg.¹⁴ A bérírás kategóriáján belül dolgozatom fókuszkérdésének, a szakdolgozatok bérírásának értelmezését tágabb kontextusban, a különböző megjelenési formák szintézise útján érdemes vizsgálni. A következő pontokban ezért a jelenség értelmezési keretként szolgáló megjelenési formáit mutatom be, amelyek felfoghatók egyfajta kategóriákként is, mégsem fedik le a teljesség igényével a kategorizálás minden követelményét.

2.1. Művészeti-kulturális értelmezés

A „másnak írás” mint tudományos teljesítmény mellett nem elhanyagolhatók a kérdés távolabbi perspektívái sem. Ide tartoznak legfőképpen a művészet és a kultúra szellemi termékei, amelyek ugyancsak válhatnak bérírás tárgyaivá, ennél fogva pedig szintén hangsúlyos területét képezik a bérírás értelmezési keretének.

2.1.1. Egyházi

A hit jegyében íródott művek tekintetében rögtön beláthatjuk, hogy az első, és – legfőképpen a keresztény világ számára – legmeghatározóbb könyv létrejöttéhez is hozzájárultak ismeretlen szerzők. Ez a könyv pedig nem más mint a Biblia, pontosabban Pál – isteni indíttatásra született – levelei.

Illusztratív példái a vallásban jelen lévő bérírói szerepkörnek a pápai körlevelek is, többek közt a XI. Pius pápasága idejéből való, rasszista, totalitárius és biologizáló koncepciók ellen¹⁵ kiálló *Humani Generis Unitas* enciklika, amelyet a pápa megrendelésére egy amerikai jezsuita lelkész, John LaFarge írt, hasonlóan a XII. Piusnak tulajdonított *Mystici Corporis*hoz, amely később a katolikus egyház „alkotmányaként” számon tartott *Lumen Gentium*ba – és így a történelem örök emlékezetébe – is beemelte a teológus-béríró, Sebastian Tromp munkáját.¹⁶

saját néven) szöveges tartalmakat helyeznek el a weben annak érdekében, hogy a keresőszoftverek algoritmusai a megbízó cég termékeit előrébb sorolja egy adott kulcsszóra történő kereséskor, illetve hogy az oldalletöltések növekedése révén növelje a reklám- és kereskedelmi bevételeket. Bővebben: Markines et al. (2009).

¹⁴ A szerzőség – plágium – bérírás fogalmi triászának tisztázására vállalkozik többek közt Lerman (2001: 472-476).

¹⁵ Coppa (1998: 775)

¹⁶ Sullivan (1998: 23)

2.1.2. Irodalmi

Bár a dolgozat provokatív mottójában idézett William Shakespeare szerzői hitelességével kapcsolatos elméletek¹⁷ sohasem nyertek egyértelmű bizonyítást, a téma iránti nagyfokú érdeklődést szemléletesen mutatja, hogy már magukat az ellentábor képviselőit (a feltételezett bírírók személyei alapján: marlovistákat, baconistákat és egyéb véleménycsoportokat) is írásműbe foglalták.¹⁸

Bár tény, hogy az avoni hattyú eredetiségét akárcsak megkérdőjelezőknek a média és a lakosság legszélesebb köreitől származó példátlan támadását kell elviselniük, léteznek az irodalom világában olyan esetek, amelyeknél kétséget kizáróan és köztudottan fizetett segítőket tudhatunk a háttérben. Így bizonyíthatóan nem az eredeti, vagy ismertté vált író keze munkája például Anna Frank Naplója, Harper Lee *Ne bántsátok a feketerigót* című klasszikusa, vagy a Szókratészi Párbeszéd.

2.1.3. Klasszikus és modern zenei

Bírírni azonban nem csak hagyományos értelemben vett szöveget lehet. Ide tartoznak a kulturális szféra egyéb termékei is, ezért tovább tágítva az értelmezés hatókörét, a vallás és az irodalom területe után érdemes szemügyre venni a zenei éra hasonló vonatkozásait is.

A hangzó kultúra kedvelőinek talán még fájóbb lehet a beismerés, hogy az ismeretlenségben alkotó bérművészek már a komolyzenében is évszázadokkal ezelőtt lerakták névjegyüket. Nem is lehetne ékeesebb bizonyítéka ennek mint maga Wolfgang Amadeus Mozart, akinek élete során (és halála után) mindkét oldalt volt alkalma megtapasztalni. A feltörekvő zeneszerző pályája elején ugyanis több alkalommal kapott és vállalt felkérést bérzeneszerzésre gazdag mecénásaitól, a kor zenei termését hallgatva tehát sosem lehetünk biztosak benne, nem éppen a mester dallamait halljuk-e.¹⁹ Más oldalról viszont Mozart saját művei sem mentesek az idegenkezűség vádjától: legnagyobb és legelismertebb munkájával, a *Requiem*mel (K. 626) (d-moll) kapcsolatban ugyanis köztudott, hogy hirtelen bekövetkezett halála miatt más szerzőknek is volt benne részük, akik közül a „hivatalos” kompozíciót a tanítvány Franz Xaver Süssmayr véglegesítette.²⁰

A modern zeneiparban pedig nem meglepő módon igen aktív a zenei közreműködők, társszerzők és egyéb nevekkal illetett bírírók részvétele. Ahogy egy, a témát újszerű megközelí-

¹⁷ A témáról lásd különösen Shapiro (2010) és Gibson (2005) összefoglaló munkáit.

¹⁸ Fforde (2008)

¹⁹ Mindazonáltal a legelismertebb Mozart-életművet gondozó Solomon (1995: 477) nem látta bizonyíthatónak az elméletet Pulitzer-díjra jelölt munkájában.

²⁰ Wolff (1998: 162)

téssel összegző műben olvasható: „...a bérírás régi hagyománya még a hip-hop műfajában sem feltétlenül áll ellentétben a hitelesség igényével. [...] Sok előadó közismerten nem magának írja a szövegeit, és ezért soha nem is kértek bocsánatot senkitől.”²¹

2.2. Hivatásrendi vonatkozások

A kultúra területén túllépve, az egy hivatást folytatók szerint csoportosítható bérírás már sokkal hangsúlyosabb kérdésekkel járul hozzá a vizsgált problémakörhöz. Olyan szakmák tartoznak ugyanis ide, amelyek hagyományosan magas presztízsből kifolyólag az érdeklődés középpontjában vannak, így az ezek terén folytatott bérírói tevékenység értékítélete meghatározó erővel bír a jelenség általános értékelésében.

2.2.1. Igazságszolgáltatási

Még a hatalmi ágak legfüggetlenebbike sem lehet mentes a bérírók tevékenységének kétes megítélésétől. A bíróságok részéről éles ellenállást váltottak ki a néhány évvel ezelőtt az ítélkezési gyakorlatban megjelent bérügyvédek, bérszakértők, és egyéb igazságszolgáltatási aprómunkát végző anonim szakemberek. Fontos leszögezni, hogy itt a bírósági eljárásban történő felhasználás válik több okból problematikusná – hasonlóan mint az orvosi bérírás egyik lehetséges veszélyfaktoránál.²² A bírósági bérírás keretében többlépcsős folyamattal szembesülünk, amelyet a következők szerint lehet kategorizálni:

a.) *ügyvédek*: nem ritka, hogy tapasztalt, profi ügyvédek készíttetnek háttéranyagokat saját munkájuk segítése érdekében jogi asszisztensekkel, jogi tanácsadókkal, társügyvédekkel, gyakornokokkal vagy akár joghallgatókkal, amelyet aztán változtatás nélkül vesznek át saját ügyeik támogatására;²³ ugyanezen kör továbbá szokásos módon készít bírósági eljárásokhoz szükséges dokumentumokat is az önmagukat védők számára, akik különböző indokoktól vezérelve (mint például a magas ügyvédi költségek, a jog iránti szkepticizmus vagy a „csináld magad” könyvek és weboldalak²⁴) nem kívánják igénybe venni a hagyományos ügyvédi szolgáltatásokat, inkább tranzakciószerű megállapodásokat kötnek tanácsadásra, jogi forráskutatásra, piszkozatok készítésére, korlátozott képviselőre;²⁵

²¹ Saját fordítás Bradley (2009: 152) alapján.

²² Goldschmidt (2001: 1145-1146)

²³ Sandler (2011: 20)

²⁴ Goldschmidt (2001: 1145)

²⁵ Rothermich (1999: 2690-2692) – a szerző az ABA (American Bar Association, az amerikai ügyvédi kamara) átfogó jogi igényeket vizsgáló kutatására hivatkozva felidézi, hogy Amerikában az alacsony keresetű háztartásoknak majdnem háromnegyede (71%-a), a közepes keresetű háztartásoknak pedig közel kétharmada (61%-a) nem jut hozzá a civil igazságszolgáltatási rendszer szolgáltatásaihoz. Ld: Robbins (2010: 288-289).

b.) *bírák*: más oldalról az eljárás levezetői is előszeretettel vesznek igénybe bérírói vagy ilyen jellegű szolgáltatásokat, például másolják korábbi eljárások véleményeit, névtelen hivatalnokok és gyakornokok kivonatait, vagy esetleg ők maguk kérnek fel jogászokat szakvélemény és ténymegállapítás írására²⁶ – ez a gyakorlat pedig akár a legfelsőbb bírósági szintekig²⁷ is terjedhet.

És hogy ténylegesen milyen problémák merülnek fel a bírósági bérírással kapcsolatban? A bírák részéről a más által írt és – esetlegesen akár utólagos ellenőrzés nélkül – az eljárásban szerepeltetett dokumentumok sértik a függetlenség és a pártatlanság alapelveit, ügyvédi oldalról pedig felmerülnek legfőképpen a titoktartás és a bíróság félrevezetésének kérdései az önmagukat védők számára készült iratok esetében. A jogi végzettséggel nem rendelkezők részéről a zugügyvédekedés vádja hozható fel, valamint alapesetben a „láthatatlan kéz” bevonása már önmagában is feltételezi, hogy a védő nélküli fél jogtalan előnyhöz jut a másik, védővel rendelkező félhez képest.²⁸

2.2.2. Orvosi-gyógyszerészeti

Kettős képet mutat az előzőekben vázoltakhoz képest az orvostudomány területén érvényesülő bérírás. A szokásosnak tekinthető névleges író – valós író felállással ellentétben itt bizonyos esetekben nem maguk a bérírók, hanem megbízóik maradnak anonimitásban, mivel a béríratás célja általában egy gyógyszer vagy hatóanyag hatásainak a megbízó (általában valamely gyógyszeripari cég, vagy hozzá kapcsolódó érdekcsoport) oldaláról történő előnyös bemutatása – rangos szakmai publikáció formájában.²⁹ A hozzáadott értéket és az orvosi bérírás e formáját két jól elkülöníthető indok magyarázza: egyrészt a gyógyszeripari cég könnyebben és nagyobb hatékonysággal tudja eladni a termékét, ha neves egészségügyi intézmények, kutatóintézetek, orvosi egyetemek prominens egészségügyi szakembereit tudja feltüntetni a saját befolyásának titkolásával; emellett maga az író is hitelesebb tud maradni az orvosok és betegek felé, ha saját befolyásoltságát ilyen módon elfedi.³⁰

A kérdés, mely szerint valóban sérti-e az igénybevett külső segítség a tudományos kutatás integritását és szakmai-etikai elveit, orvosi berkeken belül különös fontossággal merül fel.³¹ A részérdek-vezérelt cikk ugyanis – az etikai mércék képzeletbeli áthágásán túl – akár nagyon is

²⁶ Lerman (2001: 468-469)

²⁷ Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court of the United States*, rövidítve: SCOTUS) ítélkezési gyakorlata során igénybevett bérírásról bővebben: Rosenthal–Yoon (2010).

²⁸ Hasonló veszélyeket sorol Goldschmidt (2001: 1148-1149) is.

²⁹ Leo–Lacasse–Cimino (2011: 371)

³⁰ Barbour (2010: 1-2)

³¹ Bosch (2012: 491)

valós veszélyeket hordozhat magában, például bizonyítékként történő szerepeltetése esetén olyan termékfelelősségi perekben, amelyek egy bizonyos készítmény hatásosságát vizsgálják. Így történt ez például a GlaxoSmithKline gyógyszeripari vállalat ellen a Paroxetint is tartalmazó Paxil nevű antidepresszáns ügyében: amikor a gyártó szembesült az ellene felhozott vádakkal, egy olyan neves, stanfordi professzorok által írt (azaz béríratott) tanulmányt³² mutattott fel, amely a készítményt minden bizonyított mellékhatása ellenére – amelyeket a független, in vitro kísérletek egyértelműen kimutattak – méltatta. A bizonyítás kimenetelét végül a bérírás tényének felfedése oldotta meg, a per eredménye pedig egy 3 millió dolláros büntetés és a nyilvánvaló konzekvenciák levonása lett.³³

2.2.3. Politikai-közigazgatási

Mikor John F. Kennedy 1961-es beiktatási beszédében azt mondta: „*Ne azt kérdezd meg, mit tud az országod érted tenni, hanem azt, te mit tudsz érte tenni*”,³⁴ talán még senki nem gondolt arra, hogy a későbbi elnök leghíresebb szavait talán nem saját maga, hanem egy fizetett beszédíró találta ki.³⁵ A hivatásszerűen üzött politikában márpedig természetsszerűen jelenik meg a politikusok sokirányú támogatását végző háttérszemélyzet, a stábok. Hasonló vonatkozások egy elképzelt hivatal vezetője és a hivatal személyzete kapcsolatában is felhozhatók.³⁶ Ha például valaki közvetlenül egy miniszterhez fordul levélben, a válasz adott esetben a miniszter aláírásával fog érkezni, de azt – legalábbis az ügyek döntő többségében – a hivatali rendszer egy bürokrátája hozza létre, felettese pedig legjobb esetben is csak „láttamozza”. Könnyen belátható, hogy ez a közigazgatásban szokásos gyakorlat még a bérírás tágaan értelmezett körébe sem tartozik bele.³⁷

A professzionális politika és a rendszerszerű közigazgatás-szervezés pontosan lehatárolt feladatainak korában a közhiedelem mégis a vezető (aki lehet akár egy miniszterelnök, vagy az USA elnökjelöltje is) saját feladataként tekint a személyesebb hangvételi írások, például beszédek és életrajzi könyvek megalkotására. A beszédírók, életrajzszerkesztők, kommunikációs osztályok és más, különféle megbízás alapján tevékenykedő bérírók kritikája ezért adek-

³² Nemeroff–Shatzberg (1997)

³³ Thomas–Schmidt (2012)

³⁴ Az eredeti beszéd szerint: „*It sums up not what I intend to offer the American people, but what I intend to ask of them.*” Forrás: John F. Kennedy Presidential Library And Museum online.

³⁵ A tragikus sorsú elnök körül mindig vitatott volt vezető asszisztense, Ted Sorensen szerepe – kritikusai még a fent idézett híres mondat mögött is az elsőszámú béríróként látták. A pletykák akkor kezdtek igazán erősödni, amikor 1957-ben megjelent, *Profiles in Courage* c. önéletrajzi könyvéért Pulitzer-díjban részesítették. A teljes történet összefoglalója: Adams (2003).

³⁶ A közigazgatás szervezetével és személyzetével foglalkozó számos munka közül lásd például Magyary (1936: 98-99) felosztását a funkcionális és institucionális tevékenységekről, valamint Lörincz (1997: 112) szervi és szakmai viszonytanát.

³⁷ Martin (1994: 39)

vát módon merül fel az igazságszolgáltatás és az orvosi publikációk mellett a hazai és nemzetközi politikai közéletben is.³⁸ Az élesen bíráló és konspirációtól sem mentes hangok még azt a kérdést is feltehetik (és nemegyszer fel is teszik³⁹), hogy valójában ki dönt és ki irányít, ha már a pusztá gondolat sem saját?

Be kell látnunk, hogy egy olyan hivatásban mint a politikai-közigazgatási vezetés a hitelesség nem valamiféle lefektetett szabályokon alapuló elvárás, hanem a választópolgárok részéről megfogalmazott erkölcsi kötelesség. Talán ezért is övezi minden következménynélkülisége ellenére élénk vita a jog és az orvosi szféra mellett a politikát.⁴⁰ Fontos azonban megjegyezni, hogy a bérírás e fajtájának objektív mércéjű etikussági ítélete a két fél közötti kommunikáció intenzitásától és a megszülető írásműben betöltött szereparányoktól függ.⁴¹

2.3. Bérírás a tudományos-akadémiai szférában

Az értelmezési keret e szegmensében nem annyira egyértelmű a helyzet mint amilyennek elsőre tűnhet: mind hallgatói, mind oktatói oldalról súlyos vádak fogalmazódnak meg a bérírás kapcsán, amelyre nem egy esetben teljes tudományos életpályák épülhetnek fel. A kérdés vizsgálata ezért kardinálisnak tekinthető a bérírás értelmezési keretének és dolgozatom témájának meghatározásában.

2.3.1. Hallgatói

Könyvtárnyi irodalom született már a hallgatók által elkövetett különféle szabályszegésekről.⁴² Egy zárthelyi dolgozat, esetleg vizsga megírása közbeni oldalra pillantás, vagy éppen az egyéni feladatok „kreatív” megoldása némelyek számára csaknem természetesen hozzátartoznak az egyetemi évek kalandjaihoz. Egy amerikai iskolásokat vizsgáló intézet nagyszabású kutatása nemrég kimutatta, hogy ma már a hallgatóknak több mint fele nemcsak elkövet hasonló kihágásokat, de nem is tartja azokat különösebben etikátlannak.⁴³

³⁸ A tengerentúli hangzatos történeteken túl például a magyar politikában is találkozhatunk hasonló gyakorlattal: a politikai pártok stábjain kívül az Országgyűlés Hivatalában működő Képviselői Információs Szolgálati Iroda is foglalkozik képviselők által igényelt háttéranyagok, például ünnepi beszédek összeállításával.

³⁹ Brandt (2007: 549-571)

⁴⁰ Brandt (2007: 568)

⁴¹ Medhurst (1987: 242-243)

⁴² E munkák széles spektrumában megtalálhatók a tudományos alapokon nyugvó írásoktól (például Hammer, 1976) kezdve egészen a szakmai szempontból nem igazán értékelhető, szülők számára készített nevelési kézikönyvszerű kiadványok is (például Lathrop–Foss, 2000).

⁴³ A kutatás több mint 23.000 középiskolás hallgató többszemponútú vizsgálatát végzi el kétévente ismétlődően Amerikaszerte. A legutóbbi, 2012-ben kiadott eredményekből kiderül, hogy a megkérdezettek 24%-a csalt már valamelyik vizsgáján, 28%-uk pedig rendszeresen él hasonló eszközökkel: Josephson (2012)

A bérírás e tekintetben mégsem illik bele a fentiek sorába. Míg régebben az egyetemi körökben értelmezett „csalás” a vizsgatársról való lesést vagy legrosszabb esetben a különböző dolgozatok (évfolyamdolgozat, írásbeli referátum, diplomamunka/szakdolgozat, stb.) forrás-megjelölésének szándékos hiányát jelentette,⁴⁴ ma – az internet és az IT-forradalom korában – a lehetőségek tárháza még szélesebb. Amerikában már az 1960-as évek végén megjelentek azok a különféle egyetemi dolgozatok előállítására szakosodott vállalkozások, amelyek sokszor félrevezető néven „kutatási asszisztenciaként”, „szakmai lektorálásként”, esetleg egyszerű nyelvi fordításnak álcázva⁴⁵ kínálták szolgáltatásaikat.⁴⁶

A kor előrehaladtával a papíralapú, kézzel átmásolható dolgozatok helyébe a szabadon hozzáférhető adatbázisok és letölthető szöveges fájlok, az előre megírt anyagok helyébe pedig a személyre szabottan elkészített dokumentumot ígérő béríró vállalkozások⁴⁷ léptek. Utóbbiak piaca – talán az intézmények negligálása vagy éppen a szolgáltatók buzgósága miatt – ugrás-szerűen megnövekedett: ma már létezik olyan nemzetközi bérírócég, amely saját bevallása⁴⁸ szerint 4.500 szerződést kötött és átszámítva több mint 700 millió forint bevételt könyvelhetett el az elmúlt 3 év során.

2.3.2. Oktatói-kutatói

A tudományos-akadémiai szférában jelenlévő bérírás teljeskörű vizsgálatának igényét szem előtt tartva nem lehet kihagyni a terület másik meghatározó szereplői körének vizsgálatát. Bár az oktatók és kutatók körül felmerülő ügyek tömegessége jóval elmarad a hallgatók körében tapasztalható esetek számától, az mindenképpen kijelenthető, hogy az elkövetett etikai vétségek megítélése előbbieknél jóval súlyosabb elbírálás alá esik.

Ahhoz, hogy megértsük, hogy miért is számít különösen gyakorinak ezen a területen a bérírás, be kell látni, hogy a tudományos kutatási projektek terén a szerzőségi viszonyok sohasem egyértelműek: az amerikai területen már közhelyes titulushoz számító tiszteletbeli szerző (*honorary author*) a legjobb esetben is csak nagyon keveset tesz hozzá az adott kutatás eredményéhez, mégis társszerzőként, szerkesztőként, esetleg szakértőként tüntetik fel az elkészült

⁴⁴ Hammer (1976: 328)

⁴⁵ Utóbbira hazai példa is akad: <http://www.forditoidroda.biz/szellemiras.php>, <http://www.translationcompany.org/forditoidroda/szellemiras>.

⁴⁶ Sandler (2012: 12)

⁴⁷ Az egyetemi bérírással foglalkozó társaságok elnevezései igen változatos képet mutatnak: az angol terminológiában használt *mill* kifejezéshez (magyar megfelelője: üzem, gyár) az adott társaság szűkebb foglalkozási területe párosul, így beszélhetünk *essay millekről*, *thesis millekről*, vagy összefoglalóan *term paper millekről*. Ezek kétféle módon kínálnak dokumentumokat: előre megírva, amelyet az azt megvásárló azonnal felhasználhat, vagy a megrendelő igényei alapján személyre szabottan elkészítve. A két formátum között nincs elnevezésbeli különbség vagy bármilyen fogalmi elhatárolás. Rajtuk kívül megtalálhatók a szélesebb portfólióval működő *ghostwriter* társaságok is.

⁴⁸ Lawrence (2014)

kutatási anyag impresszumában. Kiválasztását szimpla eladhatósági szempontok indokolják,⁴⁹ a másik oldalról viszont a szöveg valódi szerzője (bírójá) adott esetben számottevő mértékű munkájáért fizetséget sem, csupán referenciát és tapasztalatot kap.⁵⁰ Minden konkrétum nélkül megjegyezhető, hogy hazánkban sem ismeretlen a szerkesztők nevével való „kereskedelem”, amely gyakorlat természetesen nem nevezhető általánosnak, az akadémiai világnak viszont ettől még integráns részét képezi.

⁴⁹ LaFollette (1992: 91-107), idézi Martin (1994: 39)

⁵⁰ Fischer–Lazerson (1977: 199)

3. BÉRÍRÁS A JOGÁGAK NÉZŐPONTJÁBÓL

Jogi háttérét tekintve a szakdolgozatok vonatkozásában értelmezett bérírás és béríratás a magánjogba tartozó szerzői jog és kötelmi jog, a büntetőjog és a tágran vett közigazgatási jog határterületét képezi, amely az értelmezés körétől függően nemzetközi (főleg szerzői jogi) vonatkozásokkal egészül ki. A következőkben azt mutatom be, hogy az egyes jogágaknak milyen viszonyulásuk van a kérdéshez, vagyis hogyan értelmezik a bérírást.

3.1. Magánjog – a szerződés és szerzőség alapkérdései

A civilisztika és a bérírás kapcsolatának elemzése során főként a jogviszony létrejöttén, a szerződő felek közötti diszpozitív kontraktuson van a hangsúly, amelyben szerepet kapnak az alkotmányosan védett piacgazdaság társadalmi modelljének és a magánautonómia primátusának elvei.⁵¹ A magánjog fő kérdései ezért: milyen szerződés jön létre a két fél között, tekinthető-e érvényesnek a létrejött bérírói szerződés, valamint meddig terjedhetnek a tartalmi határok a megállapodás során?

A magánjogi szabályzás vizsgálati kereteit természetesen nem egy törvény, hanem jogelvek és egymásra épülő rendelkezések tartalmi összhangjának és terminológiai egységének közös tanulmányozása teremti meg. Ez gyakorlati értelemben a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) vonatkozó rendelkezéseinek elemzését jelenti.

3.1.1. Kötelmi jog⁵²

A bérírást mint szerződéses jogviszonyra alkalmazható kötelmi szabályok vizsgálatakor abból érdemes kiindulni, hogy a hazai magánjog szerződésekre vonatkozó szabályozását generális elvként áthatja a szerződési szabadság alapelve.⁵³ Eszerint – a szerződések nyilvánvaló alaki és tartalmi korlátainak figyelembevétele mellett – „bárki írást bármilyen dolgotat bárkivel”,⁵⁴ tartalom- és formakényszer nélkül. Bérírás igénybevétele esetén tehát semmi akadálya nincs annak, hogy a két fél között szerződés jöhessen létre. Mivel az ilyen megállapodá-

⁵¹ Petrik (2013: 19)

⁵² A pontban példaként tárgyalt bérírói szerződés a külföldön bejegyzett, magyar tulajdonú Minds at Work Ltd. internetről nyilvánosan elérhető szerződése.

⁵³ Ptk. 6:59. § [Szerződési szabadság]

(1) A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet.

(2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha a törvény az eltérést nem tiltja.

⁵⁴ Ziegler (2014: 3)

sokban⁵⁵ foglalt megbízási díj a megbízott béríró vagy béríró céget (a továbbiakban összefoglalóan: béríró) csak abban az esetben illeti meg, ha eljárása eredményre vezetett, azaz a megrendelt írásmű elkészült és átadásra került – kettejük viszonyában tehát ún. eredménykötelem áll fent⁵⁶ –, az is egyértelműen kijelenthető, hogy – amennyiben a büntetőjog későbbiekben tárgyalt szabályainak ismeretében is érvényesnek tekintjük – a létrejövő szerződés típusa nem lehet más mint vállalkozási szerződés (a felek megnevezése a kötelmi jog tárgyalásakor pedig a továbbiakban: vállalkozó és megrendelő).

De vajon lehet-e szerződést kötni szakdolgozat mással történő megíratására, saját néven történő beadás szándékával? A kérdés megválaszolása érdekében röviden vissza kell térni egy lényeges körülményre: a szerződések érvényességének, avagy érvénytelenségének témájára. A Ptk. az érvénytelenség okai közt⁵⁷ semmisségi és a megtámadhatósági okokat határoz meg, amelyek közül esetünkben a tévedés megtámadási oka⁵⁸ tűnik alkalmazhatónak. Eszerint *„aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette”*, valamint *„lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést”*.

Ennek ismeretében a kérdés tehát helyesen úgy szól: lehet-e érvényes szerződést kötni a fenti céllal és szándékkal? Mivel feltételezzük, hogy a megrendelő a szerződést szakdolgozat íratására vonatkozó céllal kötötte, e célnak előzetesen megállapítható lehetetlenségét pedig lényeges körülményként értékelhetjük, a szerződésre első körben azt mondhatjuk, hogy a Ptk.-ban foglalt szabályok szerint megtámadható. Itt viszont rögtön el kell határolni a szakdolgozat íratására vonatkozó célt a saját néven történő beadás szándékától. Utóbbi ugyanis olyan körülmény, amely a teljesítést követően a korábbi megrendelő saját akarata és önálló döntése alapján valósul meg, illetve amelyről – a szerzői jogi és büntetőjogi vonatkozások vizsgálata előtt is – könnyen megállapítható, hogy azt a vállalkozó a teljesítés után nem tudja, nem képes és valószínűleg nem is akarja ellenőrizni. A megkötött szerződés tehát ebből az okból nem semmis, de még csak nem is megtámadható, hiszen a tévedés tényállásának erre az esetre történő alkalmazása nem lehetséges.

⁵⁵ A bevezetőben említett „szellemi gyárak” tudniillik – külsőleg semmiben nem különbözve egy átlagos szolgáltatásnyújtótól – akár formálisan is, de elektronikusan mindenképpen szerződést kötnek ügyfeleikkel, bármiféle törvényi kötelezettség hiányában is.

⁵⁶ Bartal (2014: 10)

⁵⁷ Ptk. XVIII. Fejezet Semmisség és megtámadhatóság

⁵⁸ Ptk. 6:90. § [Tévedés]

Itt azonban egy másik törvényi tényállás, a megtévesztés⁵⁹ alkalmazhatóságát is szükséges vizsgálat alá venni. Érdekes ehhez újra felidézni a dolgozat felütésében idézett sorokat, amelyekben egy hazai béríró nyilvános reklámja a „szakdolgozat” és a „segítség” kifejezéseket említi, és egyben feltenni a kérdést, hogy vajon a reklám olyan módon kapcsolja-e össze ezeket a fogalmakat, hogy az a megrendelő számára akár valóban a beadható, szakdolgozatnak szánt dokumentum megírásának látszatát sugallhatja. A megkötött szerződés ugyanis – mint bármely szerződés – jogszabállyal ellenkező célra nem irányulhat, ekkor ugyanis tilos szerződésként⁶⁰ annak semmisségét⁶¹ állapíthatnánk meg.

A vállalkozó erre a kérdésre megbízási szerződésében ad frappáns (és e szerződéstípus legszembetűnőbb sajátosságát adó) választ, amelynek tartalmi kialakítása nélkülözi a hagyományos, kétoldalú alkufolyamatot⁶² – mivel a szerződési szabadság említett elve lehetővé teszi, a bérírás területén tapasztalható megbízások vélhetően tömeges száma pedig indokolja – egyoldalúan és nem egyedileg, hanem általános szerződési feltételek⁶³ (ÁSZF) formájában határozza meg. A kutatásom során vizsgált vállalkozás ÁSZF-jének vonatkozó része az alábbiakat rögzíti az elkészített mű átadásával kapcsolatban:

„3. Megrendelő tudomásul veszi, hogy a kézbesített Munkát kizárólag kutatási segédanyagként használhatja fel.

5. Megrendelő nem használhatja fel a Munkát és tüntetheti fel sajátjaként sem oktatási intézményekben, sem egyéb helyen. [...]”⁶⁴

A vállalkozó oldaláról tehát a megbízás értelmezése nem szakdolgozat, hanem egy annak alapjául szolgáló dokumentum előállítására vonatkozik, ezzel kikerülve a jogszabályellenes célra vonatkozó szerződéskötés esetleges vádjait. Nem sokkal később ezt a helyzetet tovább egyértelműsíti, amikor kimondja, hogy:

„3. Azon tartalmak használata, amelyekre a Megrendelő az IQfactory által nyújtott szolgáltatások igénybevétele közben tett szert kizárólag a Megrendelő saját belátása szerint és kockázatára történik.”⁶⁵

Ezzel kívánja tehát teljes mértékben kizárni a béríró saját felelősségét az átadott dokumentum későbbi felhasználására vonatkozóan. Ez azonban még nem zárja ki a megtévesztés lehetőségét. A tényállás értékelésében döntő szerepet ezért az játszik, hogy nehezen lehetne meg-

⁵⁹ Ptk. 6:91. § [Megtévesztés és jogellenes fenyegetés]

⁶⁰ Ptk. 6:95. § [Tilos szerződés]

⁶¹ A semmisség megállapításában pedig még a felróhatóságnak (ebben az esetben a szerződés jogszabályellenességéről való tudomásnak) sincsen enyhítő szerepe, ahogyan egy erre vonatkozó döntés rámutat: BH 1994.362.

⁶² Wellmann (2014: 31)

⁶³ Ptk. XV. Fejezet

⁶⁴ Minds at Work Ltd. ÁSZF XI. Engedélyezett felhasználás

⁶⁵ Minds at Work Ltd. ÁSZF XII. Jogi nyilatkozat

tévesztésként értékelni – és adott esetben bíróság előtt is alátámasztani – egy olyan esetet, amelyben az állítólagosan megtévesztett fél tilos szerződést (szakdolgozat íratására vonatkozó megállapodást) kívánt kötni, az általa megkötött szerződés (és a szerződés eredményeképpen átadott mű) viszont nem tölti be ezeket a jogszabályellenes kívánalmakat. Egyszerű jogi megoldásként tehát az ilyen típusú szerződések nem tartalmaznak semmilyen különös előírást a mű utóéletére vonatkozóan, egyszerűen csak kikötik a jogszabályszerűség magától értetődő követelményeit.

Hasonlóképpen nem állják meg a helyüket az általános szerződési feltételek tisztességtelenségének⁶⁶ vádjai sem, mivel az ilyen módon megkötött ügyletek nyilvánvalóan nem irányulhatnak jogszabályellenes célra, ellenkező bizonyításhoz pedig a megrendelőnek sem fűződhet érdeke.

De mégis mit követ el a magánjog szemszögéből az, aki a megkötött szerződés ellenére mégis sajátjaként adja be a más által megírt dolgozatot egy felsőoktatási intézményben? A kérdés megválaszolásához a felmerülő szerzői jogi vonatkozások tisztázására van szükség.

3.1.2. Szerzői jog

A bérítés magánjogi vizsgálatának másik hangsúlyos területe a szerző és műve viszonyának alapkérdéseire vonatkozik. A szellemi alkotások jogának egyik fő komponense, a szerzői jog alapvető rendeltetéseként olyan egyéni, eredeti jelleggel bíró művek (szellemi tulajdon) védelmét végzi, amelyekbe természetsszerűleg a tudomány, azon belül pedig a bérítésre vonatkozó szerződés eredményeként keletkezett mű védelme is beletartozik. A más által elkészített dolgozat beadása ezért szerzői jogi szabályokat is érint. [a felek megnevezése a szerzői jog tárgyalásakor a továbbiakban: névleges szerző (bérírató) és valós szerző (béríró)]. A jogi helyzet viszont e területen is számos specialitással rendelkezik, ez a következőkben jól érzékelhető lesz.

A fő kérdés ebben az esetben az: vajon szerzői jogot sért-e a hallgató, ha a más által írt dolgozatot sajátjaként adja be a felsőoktatási intézménybe? Ezt a kérdést viszont csak több szerzői jogi vonatkozás egyidejű tisztázása útján lehetséges megválaszolni.

Elsőként, miután az előzőekben megállapítottuk, hogy a névleges és valós szerzők között – bizonyos fenntartásokkal és feltételezésekkel – érvényes szerződés jöhet létre,⁶⁷ tovább szűkíthetjük a vizsgálat ezen aspektusát. A szerzői jog nézőpontjából ebben az esetben jogátruhá-

⁶⁶ 6:102. § [Tisztességtelen általános szerződési feltétel] (1) és (4) bek..

⁶⁷ A szerzői jogi vizsgálatnál pedig élek is azzal a hipotetikus állítással, hogy a béríró és a bérírató szerződésre vonatkozó várakozásai megegyeznek, azaz mindketten tudatában vannak a megbízás valódi céljának és a felhasználás szándékának.

zással járó vállalkozási szerződés jön létre, viszont a szellemi alkotások jogának egyik fő sajátossága – jelen esetben problematikája is –, hogy a művek személyhez fűződő jogai eleve abszolút jellegűek, ezért nem képezhetik semmiféle átháramlás, többek közt átruházás tárgyát sem – ilyen módon forgalomképtelenek.⁶⁸ Ebbe a körbe beleértendő a – legfőképpen a bérírás szempontjából nagy relevanciával rendelkező – névfeltüntetés jogáról való lemondás kizárása is.⁶⁹ Fennáll ez mindannak ellenére, hogy béríratás esetén a két fél érdekeinek egyezése (a mű megszületése), és a kettejük közti konszenzuális akarat⁷⁰ (a megszületett mű és jogainak átadása) elvben nem zárja ki az e jogokról való lemondást: az eredeti szerző anyagi ellenszolgáltatást, míg névleges szerző felhasználható dolgot kapna az ügylet eredményeképpen. Ami viszont ezt az esetet irreálissá és jogszerűtlenné teheti, nem más minthogy a szerződés tárgya speciális körbe, a fent említett szellemi tulajdon védelmi körébe tartozik, így minden igyekezet (és akaratnyilatkozat) ellenére az említett jogok elvileg továbbra is fennállnak, még a valós szerző saját akarata⁷¹ és mögöttes jogszabályi felhatalmazás⁷² ellenére is.

A dilemma megoldását egy szerzői jogi kiskapu oldja meg: érvényes módon e jogok gyakorlásáról véglegesen valóban nem, de időlegesen le lehet mondani. Létezik ugyanis a törvényben egy ún. védelmi idő,⁷³ amely alatt a szerzőt ugyan megilleti a neve és szerzői minőségének feltüntetéséhez való jog, ettől azonban – a magánjog diszpozitív szellemiségének köszönhetően – eltekinthet, illetve rendelkezhet a felfüggesztésről egy meghatározott időintervallum erejéig. Így tehát lehetővé válik az előbb vázolt jogi korlát átlépése és a személyhez fűződő jogok effektív átruházása. Felettből érdekes helyzetet teremtené ezen felül, ha például a valós szerző azt a jogi megoldást választaná, hogy munkája elkészülte után a névleges szerző javára lemond a névfeltüntetés jogáról – a halálát követő 70 éves „p.m.a.” (*post mortem auctoris*) védelmi idő végéig,⁷⁴ utóbbi esetről azonban még nem lehetett hallani.

A mű megszületésének szerződéses kellékei tehát fennállnak, ezután már csak a dolgot 2. fejezetének bevezetőjében már említett plágium kategóriája állhat a névleges szerző útjába, amelyről rögtön kijelenthetjük, hogy normatív értelemben nem létezik. „Nem jogi körökben” használatos ugyan egy (nem túl következetes, inkább zavarosnak nevezhető) meghatározás a „plagizálásra”, jogi értelemben azonban ez egy olyan nem létező, de legalábbis nem egységes

⁶⁸ Ezt elsősorban az Szjt. 10-13. § bek., mögöttes jogszabályként a Ptk. 2:42-2:54. § bek. határozzák meg, alapvetően pedig Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény) II. cikkében és X. cikk (1) bekezdésében jelenik meg, valamint léteznek az elvnek nemzetközi jogi gyökerei is.

⁶⁹ Szjt. 12. §

⁷⁰ Ziegler (2014: 11)

⁷¹ Ennek elvi okai a szerző és műve között fennálló eszmei kapcsolat és az össz társadalmi érdekek védelme, valamint a megszületett művek (ide értve a tudományos publikációkat) hitelességének őrzése: Gyertyánfy (2014).

⁷² A Ptk. 2:42 (3) bekezdését az Szjt. 9. § (2) bekezdése által képviselt eltérő értelmezés korlátozza.

⁷³ Szjt. 31. §

⁷⁴ A védelmi idő szerzői jogi problematikájáról bővebben: Gyenge (2009).

elméleti koncepció, amely leginkább a szerzői jog – előzőekben kifejtett módon megkerülhető – névfeltüntetéshez való jogával, illetve a büntetőjog – későbbiek folyamán tárgyalt, ugyancsak alkalmazhatatlan – bitorlás tényállásával áll kapcsolatban. A plágium egységes definiálását nehezítik továbbá a felsőoktatási intézmények szabályzataiban foglalt változatos meghatározások, és az előbbi két jogágra történő indokolatlan visszautalások, amelyeket ugyancsak a dolgozat következő pontjaiban fejtek ki.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy szerzői jogi értelemben vett jogsértést a névleges író a mű megíratásával nem valósít meg, mivel ezzel nem sérti a valós szerző neve feltüntetéséhez való jogát, aki éppen a kettejük közti szerződés alapján mond le „időlegesen” erről jogától. A felvázolt helyzetet a gyakorlatban még egyértelműbbé teszi, ha a valódi szerző a háttérben, azaz névtelenségben marad: ekkor ugyanis annak a többlépcsős törvényi vélelemnek a bekövetkezését fogja előidézni, amely szerint a művet először nyilvánosságra hozó személy a valós szerző.⁷⁵ Ezzel pedig a képzeletbeli „kör” bezárul.

3.2. Közigazgatási jog – intézményi lehetőségek

A jogrendszer legterjedelmesebb pillére összetettségében is kiemelkedik a jogágak közül, szerepe ezért a bérírás tárgyalásában nélkülözhetetlen. Maga a közigazgatási jog általános definíciója szerint⁷⁶ a természetes személyek és az állam vonatkozásában felmerülő jogviszonyokat szabályozza, a közjog részeként. Normatömegébe beleértendők a felsőoktatás szabályozására vonatkozó rendelkezések, valamint a szűkebb kereteket adó felsőoktatási intézmények saját hatáskörben hozott szabályai. A következőkben e két jogterület bérírással kapcsolatba hozható rendelkezéseit elemzem.

3.2.1. Felsőoktatási jog

A viszony jogi keretét a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.) rendelkezései adják, különösen annak a hallgatói jogosultságokról és kötelezettségekről szóló része, amely ekképpen fogalmaz:

43. § (2) A hallgató kötelessége, hogy

- a) megtartsa a felsőoktatási intézmény szabályzataiban foglaltakat,*
- b) tiszteletben tartsa a felsőoktatási intézmény hagyományait.*

⁷⁵ Szjt. 94/B. § (4) bek.

⁷⁶ Ficzer (1999: 56-58)

A törvény ezzel gyakorlatilag teljes mértékben az egyetemek saját hatáskörébe utalja a hallgatói szabályszegések körének meghatározását és tartalmuk kialakítását, amelyhez csak alapvető eljárási és szankcionális feltételeket rögzít.⁷⁷ A felsőoktatási jog szinte egyetlen konkrét vonatkozású jogszabályhelye alapján is könnyen kiderül, hogy a bérírás kezelésére minden bizonnyal nem ez a terület a legalkalmasabb. Kijelenthető ez legfőképpen azért, mivel bármiféle szankció alkalmazását a szabályozás hallgatói jogviszonyhoz köti, az pedig az esetlegesen béríratott szakdolgozat benyújtását és megvédését röviddel követően általában megszűnik.⁷⁸ A jelenség kezelésében ezért döntő szerepük elsősorban az intézményeknek van.

3.2.2. Autonóm egyetemi jog⁷⁹

Az egyetemi magánautonómia jogi alapjainak a különböző szabályzatok, kódexek, nyilatkozatok, amelyekkel az intézmény a működés, azon belül az érintettek, köztük legfőképpen a hallgatók jogosultságainak és kötelezettségeinek kereteit és határait jelöli ki.

A bérírás jelenségére adott, vagy arra vonatkoztatható intézményi reakciók változatos formák szerint jelennek meg a hazai jogi karok igazgatásában. A – többnyire a plágium címszó alá bújtatott – előírások egyrészt szabályzatok rendelkezéseiként, másrészt a benyújtandó szakdolgozatok kötelező kellékeiként megjelölt önálló dokumentumok formájában képezik a jelenlegi szabályozás elemeit. A dokumentumok formai és tartalmi sokszínűségét a 4. ábra mutatja be.

⁷⁷ Nftv. 55. § (1) Ha a hallgató a kötelességeit vétkesen és súlyosan megszegi, fegyelmi eljárás alapján, írásbeli határozattal fegyelmi büntetésben részesíthető.

⁷⁸ Nftv. 59. § (1) d) az adott képzési ciklust, illetve a szakirányú továbbképzés, felsőoktatási szakképzés esetén az utolsó képzési időszakot követő első záróvizsga-időszak utolsó napján, illetve a doktori képzés képzési idejének utolsó napján.

⁷⁹ A pontban szereplő felsőoktatási intézmények neveit az általánosan használt, egyetemi szabályzatokban hivatalosított rövidítések szerint jelölöm.

4. ábra: Szakdolgozat eredetiségére vonatkozó dokumentumok

Intézmény neve	Dokumentum neve	Hivatkozás jogforrásra ¹	Hivatkozás plágiumra ²
ELTE-ÁJK	Eredetiségi nyilatkozat	B, S, SZ	I
DE-ÁJK	Tanszéki igazolólap szakdolgozat benyújtásához	B, S	N
KRE-ÁJK	Nyilatkozat a szakdolgozat leadáshoz	N	I
ME-ÁJK	Eredetiségi Nyilatkozat	B, S	X
NKE-KTK	Plágium-nyilatkozat	B	I
PPKE-JÁK	Szakdolgozat hallgatói és témavezetői nyilatkozat	N	X
PTE-ÁJK	Szakdolgozat eredetiségi nyilatkozat	SZ	N
SZTE-ÁJK	Szakdolgozat szabályzat	SZ	N
SZE-ÁJK	Hallgatói nyilatkozat	SZ	X

¹ B: büntetőjog

S: saját jog

SZ: szerzői jog

N: nem hivatkozik

² I: hivatkozik

N: nem hivatkozik

X: nem állapítható meg

Forrás: *saját szerkesztés*

Az ELTE – elhelyezett rendelkezéseinek gazdagságával – kiemelkedik a jogi karok közül. Az Eredetiségi nyilatkozat nevű dokumentum egyaránt tartalmaz saját szabályzatra és a büntetőjogra történő hivatkozást,⁸⁰ valamint abban megjelenik a szerzői jogra⁸¹ való utalás is. Ezek kifejtése (milyen felelősség, akár tényállásra hivatkozva) viszont sajnos elmarad, így nem nyújtanak további támpontot az értelmezéshez, amelyet a „*szerzői jogok általános szabályai*” fordulat tovább erősít – e ponton ugyanis kiemelten szükséges lenne az intézmény saját meglátásainak ismertetése a kérdésről, mivel a korábban elemzett szerzői jogi szabályok tudatában nem léteznek olyan általános szerzői jogi szabályok, amelyek megfelelő alapot nyújtanának a jelenség ilyen úton történő kezeléséhez. A hallgatók által benyújtandó nyilatkozat tartalmát képezi ezenfelül a plágium intézményi definíciójának ismertetése, amely hármas követelményként⁸² kívánja megalapozni a helytelen hivatkozások (és tágabb értelemben véve akár a bérírás) tilalmát. A jelenlegi szabály talán legnagyobb hiányossága a szűkszavú megfogalmazás, amely nem tartalmaz az idézetekre vonatkozó konkrét terjedelmi korlátokat, ezzel túlsá-

⁸⁰ „[...] büntetőjogi és fegyelmi felelősségem tudatában nyilatkozom [...]”

⁸¹ „[...] a szakirodalom felhasználása a szerzői jogok általános szabályainak megfelelően történt.”

⁸² „Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat/diplomamunka esetén plágiumnak számít:

- a szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;

- a tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;

- más publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.”

gosan is tágan értelmezhetővé téve a saját és átvett gondolatok arányát.⁸³ Ebből kiindulva a bíráló akár a dolgozat csupán kismértékű átdolgozása esetén is saját munkának és beadhatónak tekinthetné azt. Ez pedig nyilvánvalóan nem lehet az intézmény célja.

A kimondatlan szabatosági elvárás ellenkező irányú hibájába esik a KRE értelmezése, amely SZMSZ-ében⁸⁴ akár az egyszavas szövegidegenséget is plágiumnak minősíti, és nem nyújtanak biztosabb támpontot a szakdolgozathoz mellékelendő nyilatkozat „méltó, megfelelő” hivatkozási ajánlásai⁸⁵ sem – arról nem is beszélve, hogy a beadott szakdolgozatok eredetiség szempontjából történő vizsgálatához valószínűleg nem lenne szükség hozzájárulás⁸⁶ kérésére. Érdekes helyzetet teremt továbbá, hogy még „változtatások” (bármit is jelentsen ez a szó) ellenére is hasonló megítélést ír elő a szabályzat, hiszen ebből kiindulva a hallgatók munkái csak eredeti jellegű, szintézist is kizáró gondolatokat tartalmazhatnak, amely alap- vagy mester-, de tudományos fokozatszerzésre nem felkészítő képzésben résztvevőtől nyilvánvalóan nem várható el. Az egyetem plágiumra vonatkozó kritériuma természetesen nem ennyire szigorú, a szabályszöveg inkább átgondolatlan, módosítása ezért feltétlenül megfontolandó.

Az NKE Plágium-nyilatkozata az ELTE-hez hasonló hiányosságokkal értelmezi a hivatkozott jogforrásokat. A szokásos büntetőjogi felelősség kikötése utáni, valószínűleg büntetőjogra és szerzői jogra történő utalás⁸⁷ – a jelenség ilyen háttérének ismeretében – semmiféle akadályt nem jelent a bérírára nézve, mivel ezek a megállapodások nem járnak a valós szerző jogainak sérelmével, az azokról történő (időleges) lemondás minden esetben önkéntes, és anyagilag ellentételezett. Ezen a félreértelmezésen pedig az ezt megelőző „*saját szellemi tevékenységem eredménye*” kiegészítés sem tud enyhíteni, a saját teljesítmény mennyiségének vagy arányának fentebb említett megfogalmazása híján. Az egyetem Fegyelmi és Kártérítési Szabályzata⁸⁸ hasonlóan nem ad pontos meghatározást, átsiklik a plágium pontosabb definiálása felett, alkalmazhatóságát jelentősen csökkentve.

⁸³ És amelyet az ELTE fegyelmi szabályzatának 76. §-a talán méginkább árnyal: „A szakdolgozat a hallgató önálló munkája, melyben be kell tartani a hivatkozások és idézések standard szabályait”. Csakhogy az ilyen munkáknak egyelőre nincsenek általánosan elfogadott (standard) szabályai.

⁸⁴ „Plágiumnak számít bármilyen szövegrész (kifejezés, mondat vagy hosszabb szöveg) lemásolása – akár változtatásokkal is – a szerző említése nélkül.”

⁸⁵ „[...] a szakdolgozatban szerepeltetett – más szerzőktől származó – gondolatokat és idézeteket tudományos munkához méltóan, megfelelően jelöltem meg.”

⁸⁶ „[...] hozzájárulok, hogy szakdolgozatomat elektronikus plágium vizsgálaton átfuttassák.”

⁸⁷ „[...] benne foglaltak más személyek jogszabályban rögzített jogait nem sértik.”

⁸⁸ 2. § (1) Fegyelmi vétséget követ el a hallgató, ha a nemzeti felsőoktatásról szóló törvényben, vagy egyéb, a hallgatókra vonatkozó jogszabályban, illetve egyetemi szabályzatban meghatározott valamely kötelességét vétkezen és súlyosan megszegi, így különösen, ha:

a) más munkáját a sajátjaként tünteti fel, vagy nem hivatkozik megfelelően más munkájára (plágium);

Az előzőektől eltérő, de hasonlóan megkérdőjelezhető az SZE által alkalmazott megoldás. A Záróvizsga Szabályzat mellékletét képező Hallgatói Nyilatkozat legszembevetőbb fordulata⁸⁹ az idegen források mennyiségének meghatározását a hallgató saját döntésére bízva, a lehetséges értelmezési lehetőségek és következmények figyelmen kívül hagyásával.⁹⁰ A Tanulmányi- és Vizsgaszabályzat⁹¹ viszont már bőven kínál lehetőséget az egyetem plágiummal kapcsolatos véleményének megismerésére. A dokumentumban részletezett kétszakaszos plágium-eljárás bármely érintett bejelentése alapján indulhat, abban egy külön felkért vizsgálóbizottság javaslatot tesz az egyetem szenátusi döntés előtt, a szankció pedig az oklevél visszavonásával sújtja a plágiumot elkövető hallgatót. A nagy gondossággal részletezett eljárás viszont egy elmaradhatatlan kelléket nélkülöz: a plágium bármiféle meghatározását – enélkül pedig a bérírt dolgozatra, de még a hagyományos értelemben vett plágiumra történő alkalmazás is kétséges. Amennyiben létezik ilyen definíció az intézményben, azt mindenképpen itt, az eljárás részleteinél kellett volna tisztázni.

Az egyetemi szabályzatok között viszont léteznek kifejezetten pozitív példák is. Itt lehet említeni többek közt az SZTE – bírírás kezelésére alkalmasnak tűnő – Nyilatkozat Szakdolgozatról c. dokumentumát, amely már precízebben igyekszik kizárni⁹² a más által írt dolgozat beadásának elvi lehetőségét. Ezt kívánja támogatni az intézmény által kiadott, és a nyilatkozat által is hivatkozott szabályzat is, összesen három oldalról:⁹³

- a plágium definíciója e helyen is kissé zavaros, ezt erősíti a zárójelekben található különböző fogalom-meghatározások (plágium – hivatkozás – idézés) egymással való

⁸⁹ „[...]csak a megjelölt forrásokat és a megjelölt mértékben használtam fel [...]”

⁹⁰ Bár a szabályzat ezután több mint 8 oldalon keresztül tárgyalja a szakdolgozatok formai követelményeit, kifejtve a legalapvetőbb nyelvtani szabályokat (például a speciális írásjelek használatát) is, az idézésre vonatkozó részben mégsem található előírás – még utalás szintjén sem – a dolgozat más által történő készítésének tilalmára.

⁹¹ Pontosabban annak 19. számú, „Eljárás és döntés a szakdolgozatokkal/diplomamunkákkal kapcsolatos plágiumügyekben” c. melléklete.

⁹² „[...] a szakdolgozat teljes egészében (beleértve annak minden részét) a saját munkám eredménye, ellenkező esetben az idézés és hivatkozás szabályait megfelelően alkalmaztam.”

⁹³ Az elemzett részt nagy terjedelme ellenére érdemes egyben megismerni:

4.2 Nem megengedett, ha

a.) a dolgozat szerzője bármilyen más forrásból vett gondolatot, ötletet, megállapítást, következtetést a sajátjaként tüntet fel (plágium), beleértve azt is, hogy a dolgozatot vagy annak egy részét nem a dolgozaton szerzőként feltüntetett személy írja;

b.) más gondolatának, ötletének, megállapításának, következtetésének vagy tényközlésének felhasználása, illetve a dolgozatban való megjelenítése esetén a forrás megjelölése, az arra való hivatkozás elmarad, vagy a hivatkozás alapján a forrás nem azonosítható (plágium, a hivatkozás szabályainak megsértése);

c.) más forrásból nyert adatok, [...] esetén a forrás megjelölése, a hivatkozás elmarad, vagy a hivatkozás alapján nem azonosítható a forrás (plágium, a hivatkozás szabályainak megsértése);

d.) más tudományos vagy egyéb munkákból, dokumentumokból, vagy bármely egyéb forrásból vett – legalább hét egymást követő átvett szót tartalmazó - szószerinti idézetet a dolgozat készítője nem teszi idézőjelbe, vagy nem teszi egyéb módon egyértelművé, hogy az szószerinti idézet, és nem utal azonosíthatóan az idézet forrására (plágium, az idézés szabályainak megsértése).

4.3 A fenti szabályok alkalmazandók akkor is, ha más gondolata, ötlete, megállapítása, következtetése vagy tényközlése átfogalmazva, összefoglalva, rövidítve, idegen nyelvből fordítva jelenik meg a dolgozatban.

kapcsolatának tisztázatlansága,⁹⁴ a plágium elkövetésének határai mégis a teljesség szándékolt igényével vannak lefektetve;

- külön kiemelendő a szabályzat azon pontja,⁹⁵ amely egy, a dolgozaton szerzőként fel nem tüntetett személytől származtatja az ott található gondolatot, ötletet, megállapítást, következtetést. Ez pedig már alkalmas lehet a bérírás bevett gyakorlatának (változtatás nélküli, vagy minimális változtatással történő beadás) kezelésére;
- tovább egyértelműsíti a helyzetet a szószerinti idézet terjedelmére vonatkozó egzakt formában megállapított korlát (legalább hét egymást követő átvett szó),⁹⁶ amely bár kifejezetten szigorúnak tűnik, az alapprobléma kezelésére mindenképpen alkalmas.

Röviden levonva a következtetéseket megállapítható, hogy a magyar jogi felsőoktatásban jelenleg nem találunk olyan intézményt, amely – legalábbis rendelkezésre álló szabályzatai szerint – fel lenne készülve a bérírás problémájának kezelésére. A téma kapcsán az egyetemeken többek közt olyan kérdések megválaszolásának kötelezettsége hárul mint a plágium és annak precíz intézményi meghatározása, illetve a tágan (a bérírással együtt) értelmezett – saját egyetemi és esetleg más, például büntetőjogi – jogkövetkezményekhez való kapcsolása. Ennek megtörténteig azonban a különböző konzulensi és témavezetői ellenőrzések módszeraira, illetve a záróvizsga bizottságok megérzéseire kell hagyatkozni annak eldöntésében, hogy az adott dolgozat elkészítése vajon valóban a hallgató által történt-e.

3.3. Büntetőjog – a lehetséges szankciókról

A szakdolgozatok bérírásának jogi értékelésében, a felelősségre vonás jogági megközelítései között a büntetőjog több szempontból is kiemelt helyet foglal el. Ez már itt a konkrét, tényállásszerű cselekmények szintere, ahol az életviszonyok hagyományos értelemben vett szabályozása helyébe a védelem, és nem utolsósorban a jogsértő büntetésének lehetőségei lépnek.

A büntetőjog nagyfokú beavatkozásra lehetőséget adó eszközei azonban jelentős önmérsékletet, illetve reális értékítéletet kívánnak meg jogalkotói és jogalkalmazói oldalról egyaránt, így a büntetőjog lent kifejtett tényállásait csak mintegy *ultima ratioként* tartom alkalmazhatónak a bérírás szankciórendszerében.

⁹⁴ Amelyet a szabályzat 5., „A hivatkozás és idézés” c. pontja sem tud feloldani – a tudományos nyelvezetben ugyanis az idézés is hivatkozás, a köztudatban pedig a hivatkozás is idézet. Érdemes lenne legalább egy mondatot szánni a kérdés tisztázására, például a következő formában: „A szó szerinti idézeteket idézőjelek fogják közre, a hivatkozás megjelöli az oldalszámokat is”. Forrás: Magyar Pedagógia Szerkesztőbizottsága (1993).

⁹⁵ 4.2. a.) utolsó tagmondata

⁹⁶ 4.2. d.)

3.3.1. Bitorlás és szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése

A büntetőjog e két, szerzői jogokat védő keretdispozíciójának⁹⁷ bérírássra történő alkalmazása azért nem merülhet fel reális opcióként, vagy legalábbis azért valószínűtlen, mert a jogalkotó mindkét esethez vagyoni hátrány okozását köti („*a jogosultnak vagyoni hátrányt okoz*”, „*jogát vagy jogait vagyoni hátrányt okozva megsérti*”). Mivel azonban a törvény álláspontja szerint mindkét esetben eredmény-bűncselekménnyel állunk szemben, a béríró és a bérírató közti megállapodás viszont magát az eredményt, azaz a vagyoni hátrány okozását zárja ki, a tényállásszerűség megállapításához a szerzőség valamelyik fél által történő vitatására volna szükség. Ennek lehetősége pedig talán csak a bérírató nemteljesítése esetén állhatna fent, ugyanis a vagyoni hátrány a törvény értelmezésében az elmaradt vagyoni előny kategóriáját is lefedi.⁹⁸ Erre azonban – a béríráss és maguk a bérírók háttérszerepére utalva – ugyancsak nem lehet reálisan számítani.

3.3.2. Közokirat-hamisítás

Praktikusan merül fel a kérdés, ha a közbizalom elleni bűncselekmények e tényállását szetrenénk vizsgálni: vajon közokiratnak számít a szakdolgozat? Ezután pedig arra szükséges választ találni, vajon milyen erősségű kapcsolat vonható az egyes jogi tények, vagyis a dolgozat megírása és a diploma (vagy oklevél) kézhezvétele, azaz a végzettség megszerzése között? A kérdéscsoport felbontásához először a közokirat, majd a közokirat-hamisítás jogszabályi definícióját érdemes tisztázni, amelynek a tárgyalt téma szempontjából lényeges elemei a közokiratra vonatkozóan a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) alapján a következők:⁹⁹

- *papír alapú vagy elektronikus okirat,*
- *bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetve közigazgatási szerv ügykörén belül, a megszabott alakban állította ki,*
- *teljesen bizonyítja a benne foglalt intézkedést vagy határozatot, továbbá az okirattal tanúsított adatok és tények valóságát, úgyszintén az okiratban foglalt nyilatkozat megtételét, valamint annak idejét és módját.*¹⁰⁰

⁹⁷ Btk. 384-385. §§

⁹⁸ Btk. 459. § (1) bek. 17. pont

⁹⁹ Pp. 195. § (1) bek.

¹⁰⁰ A szakasz utolsó mondatában rögzíti azt is, hogy „*ugyanilyen bizonyító ereje van az olyan okiratnak is, amelyet más jogszabály közokiratnak nyilvánít*”. Ennek a fordulatnak a későbbiek során kiemelt szerepe lesz a kérdés eldöntésében.

Következésképpen – a tényállás lényegi elemei szerint – közokirat-hamisítás büntettét, avagy annak intellektuális magatartását¹⁰¹ követi el, akire a következő állítások valamelyike igaznak bizonyul:¹⁰²

- *hamis közokiratot készít, vagy közokirat tartalmát meghamisítja,*
- *közreműködik abban, hogy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba.*

A fentiek ismeretében könnyen kijelenthető, hogy a közokirat-hamisítás tényállásának a hallgató által készített és beadott szakdolgozatra történő alkalmazása nem lehetséges, annak törvényi feltételei nem állnak fent. A hallgatót tévesen szervként értelmező nézetek és az erre hivatkozó egyetemi szabályzatok ezért – a szerzői jogra történő hivatkozások tarthatatlansága után – a büntetőjog rendszerén belül sem tudják érvényesen törvényi következményekhez kapcsolni a béríratást. Hasonlóan nem alkalmazható a tényállás a dolgozat megíratásának előkészülete kapcsán, mivel a törvény ezt – az intellektuális magatartási forma esetében – nem rendeli büntetni.¹⁰³

Felmerül viszont a tényállás tárgyalása során az egyetem által kiállított diploma okiratszerűsége és szakdolgozattal való viszonya is, amelynél a felsőoktatás szabályai az irányadók. Bár a Pp. fentebb illusztrált szervi körébe első értelmezésre nem illeszthető bele, a magyar jogrendben előfordulnak olyan ügyek, amelyekben nem közigazgatási hatóságok is gyakorolhatnak hatósági jogosítványokat. Az egyetem által kiállított oklevél márpedig éppen egy ilyen eset: az intézmények a kiállítást törvényi felhatalmazás¹⁰⁴ alapján, oktatás-igazgatási jogkörükben eljárva végzik.¹⁰⁵ A szakdolgozat és a diploma között azonban kétségtől nem vonható egyenlőség, erre alkalmazható jogszabályhelyet és bírósági döntést sem találhatunk, tehát az alkalmazhatóság a szakdolgozat után a diplomára vonatkozóan sem állja meg a helyét.

Az oklevél kézhezvétele kapcsán azonban egy lényeges momentumról a témával foglalkozó hazai szakirodalom rendre elfeledkezik: az oklevél átvétele ugyanis nem önmagában áll, a magyar felsőoktatásban ahhoz egy ún. oklevél-melléklet is tartozik, amelyet a felsőoktatási törvény is nevesít¹⁰⁶ – ráadásul közokiratként. Ebben a dokumentumban már tételes felsorolást találunk az oklevél megszerzéséhez szükséges ismeretekről tantárgyi bontásban, amelyek

¹⁰¹ Amelyet a Csemegi-kódex még nevesített az okirati bűncselekmények fordulatai között, az új szabályozás azonban *expressis verbis* nem említi az értelmi (*intellectualis*) közokirat-hamisítást: Horváth–Lévay (2013: 477).

¹⁰² Btk. 342. §: a közokirat-hamisítás az a), az intellektuális magatartás a b) pontban meghatározott cselekmény.

¹⁰³ Kísérlete ugyanakkor megvalósítható és büntetendő is, habár nehezen bizonyíthatónak tűnik a dolgozat megíratására vonatkozóan a tényállásszerűség a cselekmény polgári jogi vonatkozásai (szerződési szabadság) okán.

¹⁰⁴ Nftv. 51. § (5) bek.

¹⁰⁵ Az oktatási intézmények által kiállított iratok közokiratszerűségéről lásd: BH2002. 86., BH1995. 199.

¹⁰⁶ Nftv. 52. § (2) bek.

között a szakdolgozat is szerepel. A megszerzendő végzettség szakmai követelményei továbbá rendeleti szinten is szabályozottak,¹⁰⁷ ezek alapján azonban nem derül ki, milyen kapcsolatot tételez a jogalkotó a szak teljesítését jelképező dokumentum és az egyes követelmények között, valamint az sem tisztázott, hogy az intézmények saját rendszerükben hogy helyezik el a szakdolgozat-készítés követelményét. Eszerint tehát a hallgató nem csak „*egy diplomát kap, ami azt tanúsítja, hogy az egyetemre járt*”,¹⁰⁸ hanem egy részletes jegyzéket is az általa hivatalosan teljesített követelményekről, amelyben, vagyis „*az okirattal tanúsított adatok és tények*” vonatkozásában valótlanság áll fent.

Egy hipotetikus jogalkalmazói érvelés eszerint tehát akár úgy is szólhatna, hogy a szakdolgozatot mint képzési követelményt nem önállóan, saját munkája által teljesítő hallgató megvalósította a közokirat-hamisítás tényállását.¹⁰⁹

3.3.3. Hamis magánokirat felhasználása

Az oklevél vagy diploma, illetve a diploma-melléklet megszerzése kapcsán kifejtett, több ponton megkérdőjelezhető tényállásszerűsége túl – a teljesség érdekében – érdemes egy újabb kérdést megfogalmazni: vajon alkalmazható a magánokirat-hamisítás¹¹⁰ a bérírt dolgozat vonatkozásában? Az okiratok másik csoportja, amely a személyek közötti jogügyleti forgalom lebonyolításának biztonságát hivatott elősegíteni, a bérírás, azaz a bérírt dolgozatot beadó hallgató és az azt befogadó egyetem között a dolgozathoz csatolt – és jelen dolgozat autonóm egyetemi jogi részében kifejtett –, különböző formátumú nyilatkozatok, jelen esetben elkövetési tárgyak kapcsán merül fel. A szószavú jogszabályi rendelkezés szerint a „*hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú*” magánokirat felhasználása alkalmas a tényállás megvalósítására, a hallgató elkövetési magatartása tehát az, hogy a bíróró helyett saját nevét feltüntetve az ún. egyszerű magánokiratnak¹¹¹ minősülő nyilatkozaton, azt a dolgozatához csatolva beadja a felsőoktatási intézménybe.

A tényállás problematikussága nem is ezen a ponton, hanem a béríró és a bíróró kapcsolatában, valamint utóbbi szándékában merül. Ugyanis míg a közokirat-hamisítás esetében bűnségély fel sem merülhet, magánokirat-hamisítás esetén ez már vizsgálható körülmény.¹¹² A bíróró közreműködésének értékelésekor kettő, azaz kettő és egy köztes esetet kell vizsgálni:

¹⁰⁷ A (többek közt a jogászképzésre is érvényes) követelményeket az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet 3. melléklete tartalmazza.

¹⁰⁸ Ziegler (2014: 5)

¹⁰⁹ Ugyanez a vád pedig a bíróró cég vonatkozásában is felmerülhet.

¹¹⁰ Az új kódex megfogalmazása szerint: Hamis magánokirat felhasználása. Lásd: Btk. 345. §.

¹¹¹ A teljes bizonyító erejű magánokirat alaki kellékeiről lásd: Pp. 196. § (1).

¹¹² Btk. 14. § (2) Bűnségély az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.

a) *nem szándékolt bűnsege*ly: a legegyszerűbb forgatókönyvet feltételezve a béríró mint közreműködő nincs tudatában a megrendelt dokumentum jövőbeni felhasználásának, az egyetemre történő beadásnak. A kettejük közti ügylet értékelése is feleslegessé válik ekkor, hiszen a magánjognál ismertetett szerződési szabadság elve szerint ez elé akadály vagy jogkövetkezmény nem állítható. A béríró cselekménye és a későbbi elkövető bűncselekménye tehát itt elválíik egymástól, előbbi büntetőjogilag nem értékelhető;

b) *szándékolt bűnsege*ly: mérlegelésre ugyancsak okot nem adó forma, amelyben a beadással, de inkább abban betöltött saját szerepével tisztában lévő, és azt akaratlagos tevékenységgel támogató béríróval szemben már minden kétséget kizáróan alkalmazható a hamis magánokirat felhasználása bűnsegelyének kategóriája,¹¹³

c) *valószínűsíthetően nem szándékolt bűnsege*ly: a legvéleményesebb kategória értékelése elsősorban a cselekmény következményeihez fűződő tudattartalom mérlegelésén múlik, azaz hogy a béríró (fel)ismerte-e a törvényellenes szándékot, és megtette-e ez ellen a megfelelő lépéseket. Amennyiben ugyanis a jövőbeni cselekménynek tudatában volt, ezzel összefüggésben pedig rosszhiszeműen segítséget nyújtott a bűncselekmény befejezéséhez, az eset megítélése a b) ponttal azonos.¹¹⁴

Ahogy látható, a mérlegelés korántsem könnyű feladat, ezért valószínűsíthető, hogy ha lesznek is hasonló bűncselekmény miatt induló büntetőeljárások, azokban a bírói gyakorlat nem lesz egységes. Mindenesetre rövid konzekvenciaként annyit ki lehet jelenteni, hogy büntetőjogi szempontból, és főleg a magánokirat-hamisítás vizsgálata tekintetében a bérírót is egyértelmű felelősség terheli, amely nem a dolgozat megírására vonatkozó jogügyletnél, hanem a bérírás piacán történő megjelenéssel kezdődik.

3.3.4. Csalás

A csalás tényállásának megfogalmazásából adódóan¹¹⁵ annak alkalmazása első értelmezési körben kizárólag a bérírató cselekményére lenne elképzelhető, ugyanis béríró és bérírató viszonylatában a tévedésbe ejtés a kinyilvánított szerződéses akarat (a bérírásra vonatkozó szerződés megkötése) folytán kizárt. Ezzel szemben elgondolkodtató érv, és nehézséget is jelenthet az csalás megtörténtének értékelésében az a szokásosnak tekinthető – a dolgozat magán-

¹¹³ A bűnsegely megállapításának azonban szükséges feltétele a következményekbe való belenyugvás. Lásd: Btk. 7. §.

¹¹⁴ Itt kell utalni a dolgozat kötetmi jogi részében példaként felhozott anonim ÁSZF-re, amelynek 5. pontja ezt a szándékot igyekszik kizárni. A piacon jelenlévő bérírók által megtett lépések egyedi értékelése adott esetben viszont már a jogalkalmazó belátásán múlik. Mindenesetre szembetűnő, hogy a kifejezetten „szakdolgozat írást” tartalmazó reklámok és az éppen ezt a célt kizáró szerződési feltételek mennyire férnek meg egymás mellett, vagy éppen mennyire vetik fel a jog kijátszásának (*in fraudem legis*) szándékát.

¹¹⁵ Btk. 373. § (1) *Aki jogtalan haszonszerzés végett más*t tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.

jogi részében alaposabban is bemutatott – szerződési feltétel, amely az engedélyezett felhasználásról szólva kimondja, hogy az elkészített dolgozat nem használható fel a másik fél valószínűsített céljára (az egyetemnek történő beadásra).

Fennállhatnak ezen kívül olyan esetek is, amelyekben más aspektusból merül fel a bérírató személyes felelőssége.¹¹⁶ Ilyen lehet például, ha a végzett hallgató – ideértve, aki az oklevelét efféle módon szerezte meg –, későbbi munkaerőpiacon jelenlévő olyan álláshelyet kíván betölteni, illetve előmenetelét biztosítani, amelynél előírás a jogi, igazgatási végzettség. Ebben az esetben ugyanis az álláshely betöltése a munkáltató megtévesztésének és csalásnak minősülne, amelynél a jogtalan haszonszerzési cél is egyértelműen feltételezhető és bizonyítható.¹¹⁷

Egyéb vonatkozásokban viszont a csalás tényállása nem tűnik alkalmazhatónak, a diploma megszerzése és a későbbi haszonszerzés közti közvetlen kapcsolat, illetve az oklevél megszerzéséhez kapcsolódó közvetlen anyagi haszon híján.

3.4. Összehasonlító jog

Mivel a bérírás szorosan kapcsolódik – még ha nem is mindig indokolhatóan – a szerzői joghoz és a magánjog egyéb területeihez, előbbieknek pedig hagyományosan erős a nemzetközi beágyazódottságuk, érdemes összehasonlító jelleggel néhány szót ejteni a jelenség nemzetközi vonatkozásairól is. A szerzői jog rendszerében „szomszédos jognak” nevezzük az azon esetekben érvényes szabályokat, amelyekben valamelyik érintett félre nem a magyar jogforrások érvényesek, tehát a művek valamilyen módon és mértékben más állam jogát érintik. Bérírássra vonatkozó jogügylet esetén ez a következőképpen merülhet fel:

- a mű névleges írója, azaz a bérírató nem magyar illetőségű,
- a mű valós írója, azaz a béríró nem magyar illetőségű,
- a két fél közötti ügyletet szervező, azaz béríró cég nem magyar illetőségű,
- az előbbi felek valamely más ország jogát tekintik érvényesnek az ügylet során.

Képzeljük el az alábbi kitalált esetet: a hallgató, azaz magyar állampolgárságú megrendelő Magyarországról rendel brit székhelyű cégtől béríratást Magyarországon, aki a feladattal saját alkalmazásában álló, de ugyancsak magyar állampolgárságú bérírót bíz meg, a bérírássra vo-

¹¹⁶ Ziegler (2014: 9) alapján.

¹¹⁷ Méginkább annak tudatában, hogy például közszolgálati tisztviselőként a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény számos előnyt (címadományozások, vezetői kinevezések, javadalmazással összefüggő előnyök, stb.) köt felsőfokú iskolai végzettséghez.

natkozó szerződésben viszont az angol jogot jelöli meg irányadóként. A teljesítés után a hallgató a dolgot Magyarországon, magyar egyetemre adja be sajátjaként.

Milyen lehetőségei vannak a magyar jognak, ha az ügyletet később szerzői jogsértés miatt vitatja a hallgató egyeteme?

Az első olvasatra szövevényes jogügylet megoldása viszonylag egyszerű: a hazai szerzői jogvédelem hatályát meghatározó rendelkezés¹¹⁸ ugyanis kimondja, hogy a törvényi védelem (lehetőségként) a magyar állampolgárságú szerzőt illeti meg, amely körbe beletartozik az a magánszemély is, akinek műve külföldön jelenik meg először. Így ekkor magyar bíróságnak kellene tárgyalnia a feltételezett jogsértést.¹¹⁹ Ez a területális alapú hatálykijelölés azonban nem terjed ki a külföldi illetőségű jogi személyre, amelynél a bejegyzés helye az irányadó.¹²⁰

Az érvényes jog tehát nem a megrendelő, azaz a béríró – és ezzel magyar jogot sértő – hallgató államának joga (*lex fori*), hanem a béríró, pontosabban az ügyletet szervező és a béríróval szerződéses kapcsolatban álló béríró cég¹²¹ jogi védelme érdekében fellépő bíróság szerinti állam joga (*lex loci protectionis*) lenne. Az angol jog szerint pedig a béríró cég teljes mértékben birtokolhatja az elkészített mű minden, azaz vagyoni és személyhez fűződő jogait is.¹²² Ezek szerint tehát az egyetem nem tudja felelősségre vonni a szerzői jogsértéssel gyanúsított hallgatót – a magyar jog ugyanis itt még abban az esetben is *lex imperfectaként* áll, ha egyébként a bizonyítás minden feltétele adott lenne. A hazai jog mellett eszerint a bérírási nemzetközi vonatkozások terén sem kínál egyértelmű megoldásokat.

¹¹⁸ Szjt. 2. §

¹¹⁹ Ezzel összhangban áll az ún. Róma II. rendelet is.

¹²⁰ 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról (Nmjt.) 18. §

¹²¹ A Tanács 44/2001/EK rendelete 2. cikk (1) bek.

¹²² A kérdés angol és francia jogban történő rendezése (a Copyright és a Droit d'auteur szerzői jogi elvei) külön tanulmányt érdemelne, ennek a dolgot terjedelmi korlátai közt történő tárgyalása azonban nem lehetséges.

4. DE LEGE FERENDA A BÉRÍRÁSRÓL

Bár dolgozatom témája, a bérírás nagyon is valóságos, „kézzelfogható” gyakorlatként jelenik meg a felsőoktatás szövetében, a megfogalmazott kérdések és az azokra adandó szövegszerű válaszok mellett mégis megkerülhetetlenek azok a létező elméleti konstrukciók, amelyek erkölcsi alapokból gyökereztetve, a kiváltó okok vizsgálata során egészen az emberi jellem alapkarakterisztikájának, és a jogszabályok céljának elemzéséig nyúlnak vissza. A bérírás egy bizonyos oldalról ugyanis olyan morális dilemmaként értékelhető,¹²³ amelynek szabályozásakor valóban alapvető fontosságú kérdések merülnek fel mint például: hol húzódik a határvonal jog és erkölcs között? Meddig terjedhet a jog általi szabályozottság? Hol van a helye a társadalomban az egyéb szabályozóknak? A bérírás konkrét kérdésére vetítve pedig: be kell-e avatkoznia az államnak a magánautonómia¹²⁴ elvei szerint működő egyetemek szabályozásába, vagy rájuk kell bízni a probléma kezelését?

A fenti kérdésekre adható válaszok keresésekor rögtön be kell látnunk, hogy jog és erkölcs elválasztottsága nem véletlen, hanem szükségszerű körülmény egy jól működő társadalomban.¹²⁵ E két alrendszer társadalmi kontextusában ugyanis a jogot lehet erkölcsösnek ítélni, de az semmiképpen sem szerepelhet erkölcsöt pótló instrumentumként. De akkor hol van a helye az erkölcsnek? Kár lenne abszolutizálni a jogtól való különválást. A kelsenire merev elválasztás kritikájaként hozható fel Jellinek – az életviszonyok sokszínűségének kihívására utaló – állítása, amely szerint a jog az erkölcs minimuma,¹²⁶ ekként pedig legalitás és moralitás egyaránt, de eltérő mértékben szükségesek a társadalom (vagy akár egy szűkebb egyetemi közeg) megfelelő szervezéséhez, működéséhez.

A jog tehát rendelkezik az erkölcsi rendszerek etikai követelményeivel,¹²⁷ de nem urallhat minden területet, ezt a bérírás szabályozásának vonatkozásában is fontos belátni. Valószínűleg ennek a korlátozásnak a tagadása is mozgathatta a totalitárius államokat, amikor a legaprólékosabb kodifikálás útján kezdték szabályozni az életviszonyok szinte minden területét,¹²⁸ ez azonban láthatólag nem vezet megoldásra. Habár az állam megjelenésével egyértelműen a jog került a figyelem középpontjába, emellett az erkölcsi szabályok is komoly szerepet töltenek be: áthatják a társadalmi lét egészét, azon belül a jogrendet is. Az erkölcsi szabálynak

¹²³ Ahogyan erre Ziegler (2013) is utal összefoglaló tanulmányában.

¹²⁴ Az egyetemekre értelmezhető autonómia ugyanis olyan testületeket, szervezeteket és működési modellt feltételez, amelyek függetlenek bármely külső körülménytől. Lásd: Hamza (2014: 130-139)

¹²⁵ Kelsen (2001: 7)

¹²⁶ „Das Recht ist nichts anderes, als der ethische Minimum.” Lásd: Jellinek (1908: 45)

¹²⁷ Takács (2011: 2)

¹²⁸ Ziegler (2014: 4) 11. lj.

viszont nincs intézményrendszere, betartását garantálni semmilyen módon nem lehet; így kizárólag az egyén intellektusának,¹²⁹ esetünkben a hallgató saját döntésének függvénye, hogy a szabályok ellenére igénybe veszi-e a bíróról szolgáltatását.

A kínai univerzisták úgy tartják, „*aki erővel akarja birtokolni a szellem szent edényét, nem fogja elérni a célját*”, és valóban, a végcél itt nem valamiféle túlzott jogszerűség vagy irracionális erkölcsösség, hanem a jogszerűség, egy igazságos erkölcsi önszabályozás elérése kell, hogy legyen azok részéről, akik korábban bírást vettek, vesznek, vagy kívánnak igénybe venni. A probléma kezelése semmiképpen sem lehetséges a joggal való megfélemlítés útján, mivel az éppen ellentétes hatást válthat ki a jelenség elterjedésében.

A szabályozás tehát nem cél, hanem eszköz, és az eszközök közül sem az egyetlen. A következőkben megfogalmazott javaslatok ennek szellemében értelmezendők.

4.1. Jogi megoldások

Mivel a bíráásra vonatkozó különös szabályozás nem létezik, a jelenleg hatályos, kódexjellegű törvények pedig nem kínálnak megoldást a probléma kezelésére, szükségesnek tartom több ponton is módosítani a vonatkozó jogforrásokat. De lege ferenda három főbb változtatási pontot javaslok a három leginkább érintett jogterületen: elsőként a szerzői jogok rendezését a személyhez fűződő jogokról való lemondás kapcsán, majd a közigazgatási jog elévülési idővel kapcsolatos szabályát, végül pedig – *ultima ratio* jellegét megtartva – egyes büntetőjogi rendelkezések pontosítását.

4.1.1. Szerzői jog

A szerzői jog tárgyalásakor felmerült a szerzői mű, így a bíróról által írt szakdolgozat személyhez fűződő jogairól való lemondásának kérdése, amellyel kapcsolatban – ahogy azt már korábban említettem – visszásság áll fent, ugyanis a jogokról lemondani valóban nem, azokat időlegesen felfüggeszteni viszont lehet. Ez a bíróról részéről – az időlegesség akár örök időkre szóló értelmezésével – a jog kijátszására irányulhat.

¹²⁹ Tamás (2003: 119-120)

A fentieknek megfelelően a következő bekezdéssel egészíteném ki a szerzői jogról szóló törvényt:

A név feltüntetése

12. § (1) A szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen - a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően - szerzőként feltüntessék. A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. A szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.

[...]

(5) A szerző e jogáról érvényesen nem mondhat le.

Ez a javaslat azonban még nem ad megoldást a már végzett hallgatók esetében felmerülő bérítási gyanú kezelésére, másodsorban ezért a felsőoktatási jog terén kell további módosításokat elvégezni.

4.1.2. Felsőoktatási jog

A felsőoktatás rendszerében jelenleg lehetetlen a végzett hallgatók diplomájának visszavétele – még abban az esetben is, ha egyértelműen megállapításra kerül a bérítási ténye. Ennek közvetlen oka, hogy az egyetemek nem rendelkeznek erre vonatkozó szabályokkal, és nincs is rá lehetőségük; ennek oka pedig a fegyelmi felelősség elévülésének hatályos ágazati szabályozása, amely az intézmények visszavételi eljárásának is elsődleges korlátját jelenti.

A következőkben ezért a felsőoktatási törvény fegyelmi eljárásról szóló szakaszát az alábbiak szerint módosítanám:

55. § (4) Nem lehet fegyelmi eljárást indítani – az (5) bekezdésben meghatározott kivétellel –, ha a fegyelmi vétségről való tudomásszerzés óta egy hónap, illetőleg a vétség elkövetése óta öt hónap már eltelt. [...]

(4a) A rektor köteles kezdeményezni a hallgató oklevelének megvonására irányuló eljárást, amennyiben megállapításra kerül, hogy az oklevél odaítélésének feltételei nem teljesültek.

(4b) Amennyiben a fegyelmi eljárás alá vont végzettségét megszerezte vagy nem áll felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban, a fegyelmi eljárás kezdeményezésére a miniszter jogosult.

(5) [...]

A jogi védelem teljessé tétele érdekében végül szükségesnek gondolom biztosítani a – főképpen a bérírással üzletszerűen foglalkozó természetes és jogi személyekkel szembeni – büntetőhatalom rendelkezéseinek eredményességét is. Harmadik, egyben utolsó javaslatom ezért a büntetőjog vonatkozó tényállásainak módosítására irányul.

4.1.3. Büntetőjog

A bérírás büntetőjogi szempontból leginkább a közokirat-hamisítás tényállásába, azon belül is annak intellektuális magatartásába; valamint a hamis magánokirat felhasználása tényállásába illeszthető bele. Ezek alkalmazása a béríratott szakdolgozatokra azonban – a korábbiakban kifejtett okokból – nem lehetséges, így kézenfekvő javaslatnak tűnik egy önálló, a jelenség minden aspektusát – bérírás, béríratás, – büntetőjogi úton kezelni képes tényállás beiktatása a Közbizalom elleni bűncselekmények közé, az alábbiak szerint:

Felsőfokú iskolai végzettség vagy tudományos fokozat megszerzésének alapjául szolgáló írásművek jogellenes felhasználása

349/B. § (1) Aki

a) felsőfokú iskolai végzettség vagy tudományos fokozat megszerzése céljából olyan írásművet használ fel, amelyet nem saját, önálló szellemi munkája eredményeként állított elő,

b) közreműködik abban, hogy felsőfokú iskolai végzettség vagy tudományos fokozat megszerzése céljából olyan írásművet használjanak fel, amelyet a felhasználó nem saját, önálló szellemi munkája eredményeként állított elő,
ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt üzletszerűen követik el.

Emellett átgondolásra alkalmasnak tartom a jelentős büntetőjogi hagyományokkal rendelkező bitorlás, és a hamis magánokirat felhasználása tényállásainak ilyen irányú pontosítását is.

4.2. Jagon túli megoldások

A bérírás normatív szellemben történő szabályozásán, és a megfogalmazott *de lege ferenda* javaslatokon túl – e fejezet bevezetőjében kifejtettek szellemében – szükségesnek tartom olyan nem jogi, inkább praktikus megközelítésű ajánlások megfogalmazását, amelyek eredményesen tudnák kiegészíteni és támogatni egy jól működő jogrendszer kötelező erejű szabályait. Javaslataimat az alábbiakban fogalmazom meg.

4.2.1. *Felsőoktatási Etikai Kódex*

A szakdolgozatok bérírása elsősorban az egyetemi rendszer egészének diszfunkcióját jelenti, ezért indokoltnak tartom, hogy a probléma kezelése ugyancsak egységesen, egy egyetemeken felüli, de nem jogszabályi szinten valósuljon meg. E cél érdekében a teljes magyar felsőoktatási intézményrendszer képviselőjét ellátó Magyar Rektori Konferencia közbenjárását tartom indokoltnak, amely egy nagy sajtónyilvánosságot és egyetemi támogatást is élvező állásfoglalás kiadásával véleményem szerint képes lenne – még a korábbi, más irányú és vitatható próbálkozások¹³⁰ ellenére is – morális oldalról támogatni az egyes intézményekben már meglévő, egyező, de közössé még nem vált akaratot a bérírás visszaszorítására.

Ezt továbbgondolva, felismerve hogy a magyar egyetemeknek egységes etikai kódexe egyelőre nem létezik, ez a lépés megalapozhatná egy – akár egyhangúlag szentesített – „Felsőoktatási Etikai Kódex” elfogadását is. E lépések egy olyan sikeres rendszer alapjait rakhatnák le, amelynek pilléreit immár nem csak a jog, hanem az erkölcs is képezné.

4.2.2. *További javaslatok*

A tudományos élet normatív tartalmaktól mentes, valamint a tárgyalt jelenséget kezelni képes eszközeinek megteremtése, különös tekintettel a bérírás intézményi felderítésének támogatása érdekében indokoltnak tartom olyan egységes módszerek alkalmazását, amelyek egyfajta „tüneti kezelésként” szolgálhatnának, megelőzve még az egyetemek belső jogának alkalmazását is. Javaslataimat a következőkben összegzem:

- mivel a szakdolgozatok bérírása korántsem nem fedi le a bérírás mint szerzői tevékenység teljes elméleti kategóriáját és piacát, a teljes kriminalizálás szemléletével ellentétben, a káros és jogellenes magatartások kiszűrése érdekében indokoltnak tartom egy bérírói adatbázis létrehozását;

¹³⁰ „[...]aki sajátjaként nyújt be olyan diplomamunkát, amelyet más készített, magánokirat-hamisítást követ el, és akár egy évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.” Részlet a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Oktatásért Felelős Államtitkárságának „A szakdolgozat vásárlás büntetendő” c. közleményéből.

- ehhez kapcsolódva a bírók kötelező becsatornázását az írói társulásokba (például a Magyar Írószövetségbe), amely aztán alapját képezhetné akár egy önálló kamarai létnek, így az illegális tevékenységet végző tagok kiszűrése is könnyebbé válhatna;
- a hazai tudományos művek rendszerezése, és a szerzői jogok megsértésének felderítése érdekében létrehozott adatbázisok¹³¹ modern formában történő egységesítése véleményem szerint ugyancsak fontos követelmény egy tiszta, és az írásművekkel kapcsolatos jogszabálysértésektől mentes felsőoktatás és tudományos élet megteremtésében, ezért a jelenleg rendelkezésre álló, elszigetelt adatbázis-rendszer újragondolását is szükségesnek találom;
- végül a leginkább angol nyelvterületen, kifejezetten az orvosi publikációk körében alkalmazott átláthatósági szabályok is nagyban javítanának a tevékenység megítélésén, és elősegíthetnék a káros folyamatok visszaszorítását: a publikációk végén kötelezően feltüntetett részletes, számos attribútumra kiterjedő adatok (finanszírozás, összeférhetlenség, szerzőség) akár a nyilatkozatok egy következő generációját is jelenthetnék, amelyek a megfelelő joghatás hozzájuk kapcsolásával legalább a szükséges eljárás lefolyását megkönnyítenék.

¹³¹ Lásd például: Magyar Tudományos Akadémia Sztaki Plágiumkereső („sztaki kopi”), Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT). Külföldön: academia.edu, ResearchGate.

5. ZÁRSZÓ HELYETT – EGY JELENSÉG A HALLGATÓ SZEMSZÖGÉBŐL

A dolgozatomban vizsgált jelenség, a bérírás – mint a tudomány világának emlékezetébe mindinkább beágyazódó fogalom – számos értelmezési lehetőséget kínál az érdeklődő számára: felfogható morális dilemmaként, intellektuális bűncselekményként, közigazgatási jogi joghézagként, vagy akár egy egyszerű, az üzleti világban jellemző vállalkozási szerződésként.

A számos aspektuson túl azonban érdemes a „betűk” mögé, a gyakorlat felé is tekinteni.

Rémisztő képet fest, hogy egyszer talán egy egyetemi hallgató által beadott, béríratott dolgozatot olyan oktató osztályoz le, aki maga is a saját hallgatóival írta meg kutatási segédanyagait, majd a probléma észlelése után a törvény színe elé állított, már jóelőre törvényszegőként elkönyvelt „csalót” olyan ügyvéd képviseli, aki perbeszédét a gyakornokával íratta meg, végül a tárgyalás olyan bírósági háttéranyagok alapján folyik le és dől el, amelyeket az eljárást vezető bíró valamely fogalmazójával béríratott. Ez a rendkívül baljós szituáció pedig a jelenség ismeretében egyáltalán nem tűnik légből kapottnak: ahogy a dolgozatból megismerhető volt, már több száz éve sem tudhattuk, kinek a zeneműveit halljuk, kinek a könyveit olvassuk, kik állnak a politikusok hangzatos ígéretei mögött, vagy éppen a sokaknak utolsó mentsvárt jelentő egyházi szónok mögül valójában ki szól hozzánk.¹³²

A bérírás nem csak egy oktatás-igazgatási, jogtudományi, vagy akár társadalomszervezési probléma, hanem egy olyan világ eljövételének baljóslatú ígérete, amelyben az egyéni teljesítmények devalválódnak, helyükbe az eredmények túllontúli hajszolása lép, ahol nem az számít, hogy ki vagy, hanem hogy mit tudsz felmutatni, és ahol senkit sem érdekel, hogyan szerezted meg, amid van, csak az számít, mit értél el vele. Ebben az elképzelt világban pedig sajnos sem erkölcstelennek, sem megfizethetetlennek nem nevezhető egy szakdolgozat mással történő megíratása.

A probléma kezelése, és e jelentéktelennek tűnő, egyelőre háttérbe szorított problémát tágabb kontextusba helyezve a társadalom öndefiníciójának javítása pedig csak egy módon valósulhat meg: erkölccsel és hittel.

¹³² Nem mellesleg a jelen dolgozat alapjául szolgáló téma kiválasztására, a kapcsolódó kutatás elvégzésére, szakirodalmak felkutatására, illetve magára a megírásra szánt hosszú hónapokkal

6. FELHASZNÁLT FORRÁSOK

6.1. Hazai szakirodalom

- Bartal Géza: *Vállalkozási szerződés az új Ptk.-ban*. In: *Gazdaság és Jog*, 2014/1.
- Fforde, Jasper: *A Jane Eyre-eset*. Láva Kiadó, Budapest, 2008.
- Ficzere Lajos (szerk.): *Magyar közigazgatási jog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 1999.
- Gyenge Anikó: „Érted haragszom, nem ellened” – Néhány gondolat a védelmi idő meghosszabbításához. In: *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2009/1.
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.
- Hamza Gábor: *Az egyetemi autonómia reformjának kérdéséhez*. In: *Magyar Tudomány*, 2014/2.
- Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): *Magyar büntetőjog – Különös rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2013.
- Lőrincz Lajos: *A közigazgatástudomány alapjai*. Rejtjel, Budapest, 1997.
- Magyar Pedagógia Szerkesztőbizottsága (1993): *A Magyar Pedagógia Publikációs stílusa*. Magyar Pedagógia, 1993/1. (<http://www.magyarpedagogia.hu/?pid=50>)
- Magyary Zoltán: *A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból*. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1936.
- Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári Jog – Kommentár a gyakorlat számára (a 2013. évi V. törvény, az új Ptk. kommentárja)*. HVG-ORAC, Budapest, 2013.
- Takács Péter: *Államelmélet a XIX-XX. században, Georg Jellinek elmélete*. In: *Pro Publico Bono Állam- és Közigazgatás-tudományi Szemle*, 2011/2.
- Tamás András: *Állam- és jogelmélet*. Budapest, Unió Kiadó, 2003.
- Wellmann György: *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban*. In: Wellmann György (szerk.): *Szerződések tára - Az új Ptk. alapján*. HVG-ORAC, Budapest, 2014.
- Ziegler Dezső Tamás: *Szakedolgozatok béríratása – Ki mit követ el, mi a szankció és hogyan szankcionálandó e cselekmény?* MTA Law Working Papers 2014/06. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2014.

6.2. Hazai sajtómegjelenés

Bakó Beáta: *Szakdolgozat százötvenezerért – plágium-e mással íratni a diplomamunkát?* Jog.Mandiner.hu, 2013. december 2.

Hernádi Zsuzsa: *Pénzen vett diplomák.* Demokrata.hu, 2012. április 25.

Le-Tálos–Horn–Sarkadi–Bodoky: *Szellemírók a felsőoktatásban: Háromszázezer forint egy doktori disszertáció.* Atlatszo.hu, 2012. február 3.

L. Gy.: *Szakdolgozatbiznisz Magyarországon – Szellemírók.* Heti válasz, 2012. április 19.

Markó Anita: *Szellem a szövegben.* Magyar Narancs Online, 2013. december 5.

6.3. Külföldi szakirodalom

Adams, Cecil: *Did John F. Kennedy really write "Profiles in Courage?"* The Straight Dope, 2003.

Barbour, Virginia: *How Ghost-Writing Threatens The Credibility Of Medical Knowledge And Medical Journals.* In: Haematologica, January 2010.

Bartlett, Thomas: *Cheating Goes Global as Essay Mills Multiply.* In: The Chronicle of Higher Education, March 20, 2009.

Bosch, Xavier – Ross, Joseph S.: *Ghostwriting: Research Misconduct, Plagiarism, or Fool's Gold?* In: The American Journal of Medicine, 2012/4.

Bosch, Xavier: *Exorcising ghostwriting... Ghostwriting could potentially have serious repercussions for science and should therefore be treated as research misconduct.* EMBO reports, 2011/6.

Bradley, Adam: *Books of Rhymes: The Poetics of Hip Hop.* Basic Civitas Books, New York, 2009.

Brandt, Deborah: *"Who's the President?": Ghostwriting and Shifting Values in Literacy.* College English, 2007/6.

Coppa, Frank J.: *Pope Pius XI's Encyclical Humani Generis Unitas against Racism and Anti-Semitism and the Silence of Pope Pius XII.* Journal of Church & State, 1998/4.

Fischer, Kurt W. – Lazerson, Arlyne: *Managing a Book Versus Palgiarizing it.* Teaching of Psychology, 1977/4.

Gibson, H. N.: *The Shakespeare Claimants: A Critical Survey of the Four Principal Theories Concerning the Authorship of the Shakespearean Plays.* Routledge, London, 2005.

Goldschmidt, Jona: *In Defense of Ghostwriting.* Fordham Urban Law Journal, 2001/3.

- Hammer, George: *How to Exorcise Academic Ghostwriting*. In: The Phi Delta Kappan, 1976/5.
- Jellinek, Georg: *Die sozialethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe*. Berlin, Verlag von O. Häring, 1908.
- Josephson Institute: *2012 Report Card on the Ethics of American Youth*. Josephson Institute of Ethics CHARACTER COUNTS! National Office, Los Angeles, 2012.
- Kelsen, Hans: *Reine lechtslehre, Einleitung in die rechtawissenschaftliche problematik*. Leipzig und Wien, Franz Deuticke, 1934. Magyar fordításban: Kelsen, Hans: *Tiszta Jogtan*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2001.
- LaFollette, Marcel C.: *Stealing into Print: Fraud, Plagiarism, and Misconduct in Scientific Publishing*. University of California Press, Berkeley, 1992.
- Lathrop, Ann – Foss, Kathleen E.: *Student Cheating and Plagiarism in the Internet Era : A Wake-up Call*. Libraries Unlimited, Colorado, 2000.
- Lawrence, Stewart: *The Assault on Academic Integrity: Thousands of College Students Joyfully Beating the System*. Papa Of The Year, September 13, 2014.
- Leo, Jonathan – Lacasse, Jeffrey R. – Cimino, Andrea N.: *Why Does Academic Medicine Allow Ghostwriting? A Prescription for Reform*. Society, 2011/5.
- Lerman, Lisa G.: *Misattribution in Legal Scholarship: Plagiarism, Ghostwriting, and Authorship*. CUA Law Scholarship Repository, 42 South Texas Law Review, 2001.
- Markines, Benjamin – Cattuto, Ciro – Menczer, Filippo: *Social Spam Detection*. AIRWeb '09, New York, 2009.
- Martin, Brian: *Plagiarism: a misplaced emphasis*. Journal of Information Ethics, 1994/2.
- Medhurst, Martin J.: *Ghostwritten Speeches: Ethics isn't the Only Lesson*. Communication Education, Volume 36, 1987.
- Nemeroff, Charles B. – Shatzberg, Alan F.: *Recognition and Treatment of Psychiatric Disorders: A Psychopharmacology Handbook for Primary Care Physicians* (First Edition). Preliminary Draft, 1997.
- Robbins, Ira P.: *Ghostwriting: Filling in the Gaps of Pro Se Prisoners' Access to the Courts*. Georgetown Journal of Legal Ethics, 2010/2.
- Rosenthal, S. Jeffrey – Yoon, Albert H.: *Judicial Ghostwriting: Authorship on the Supreme Court*. In: Cornell Law Review, 2011/6.
- Rothermich, John C.: *Ethical and Procedural Implications of "Ghostwriting" for Pro Se Litigants: Toward Increased Access to Civil Justice*. In: Fordham Law Review, 1999/5.

- Thomas, Katie – Schmidt, Michael S.: *Glaxo Agrees to Pay \$3 Billion in Fraud Settlement*. The New York Times, July 2, 2012.
- Shapiro, James: *Contested Will: Who Wrote Shakespeare?* Simon & Schuster, New York, 2010.
- Solomon, Maynard: *Mozart: A life*. HarperCollins, New York, 1995.
- Standler, Ronald B.: *Ghostwriting and Plagiarism by Attorneys and Judges in the USA*. Ronald B. Standler, 2011. (www.rbs2.com/ghost.pdf)
- Standler, Ronald B.: *Plagiarism in Colleges in USA – legal aspects of plagiarism, academic policy*. Ronald B. Standler, 2012. (<http://www.rbs2.com/plag.pdf>)
- Sullivan, Francis A.: *The Church We Believe in: One, Holy, Catholic, and Apostolic*. Paulist Press, Mahwah, 1998.
- Wolff, Christoph: *Mozart's Requiem. Historical and Analytical Studies*. University of California Press, California, 1998.